

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLA
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

EGLĖ STRAZDAITĖ
VERSLO TEISĖ

KONTRAKTO SAMPRATA IR KONTRAKTŲ SISTEMA ROMĖNŲ SUTARČIŲ TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dr. Marius Jonaitis

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SUTARČIŲ TEISĖS PRADŽIA IR KONTRAKTO SAMPRATA ROMĖNŲ TEISĖJE	8
1.1 Sutarčių užuomazgos Romėnų teisėje.....	9
1.2 Kontrakto subjektai	11
1.3 Kontrakto turinys	18
1.4 Šalių valios išraiškos formos.....	20
1.5 <i>Ius civile</i> formuojama kontrakto samprata ir jos problematika.....	21
2. KONTRAKTŲ SISTEMA.....	23
2.1 Verbalinės sutartys	24
2.2. Rašytinės sutartys.....	25
2.3. Realinės sutartys.....	26
2.3.1 Paskola (<i>mutuum</i>).....	27
2.3.2 Pasauga (<i>depositum</i>).....	29
2.3.3 Panauda (<i>commodatum</i>). Santykis su <i>precarium</i>	31
2.3.4 Įkeitimo sutartis (<i>pignus</i>)	33
2.4 Konsensualiniai kontraktai.....	33
2.4.1 Pirkimo – pardavimo sutartis	34
2.4.2 <i>Locatio conductio</i> – nuomos sutartis ir jos atmainos	38
2.4.3 Jungtinė veiklos sutartis – bendro, turinio pobūdžio tikslo link	41
2.4.4 Pavedimas (<i>mandatum</i>).....	43
3. BEVARDĖS SUTARTYS.....	46
3.1 <i>Contractus innominati</i> – realinės sutarties atspindys.....	47
3.2 Dažniausiai Romėnų teisinėje praktikoje sudaromos bevardės sutartys.....	49
IŠVADOS	51
LITERATŪRA	53
ANOTACIJA	56
ANNOTATION	57
SANTRAUKA.....	58
SUMMARY	60
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	62

IVADAS

Tiriama problema. Nekyla abejonių, kad šiuolaikinėje visuomenėje Romėnų teisė yra pripažįstama įtakinga, jos įtakingumą lemia tai, kad savo sukurtais teisinio reguliavimo ir reglamentavimo pagrindais paveikė vėlesnį teisės formavimąsi. Žvelgiant iš šiuolaikinės privatinės teisės perspektyvos, romėnų teisės suformuluoti principai iki šiol yra aktualūs ir sudaro privatinės teisės pagrindą, tačiau romėnų *ius civile* apskritai nepripažino šiandieninio sutarčių teisės pamatą sudarančio sutarties (kontrakto) laisvės principo, o laikėsi visiškai priešingos pozicijos – kontraktinio nominalizmo. Kontraktinio nominalizmo egzistavimą lėmė tai, kad buvo kuriama uždara kontraktų sistema, t. y. tik tipinė, tam tikrą pavadinimą (vardą) turinti sutartis buvo laikoma kontraktu, kuris gali sukurti prievolinius teisinius santykius. Tokia ribota kontraktų sistema, sutarties (kontrakto) laisvės principo nebuvimas ir kontraktinio nominalizmo egzistavimas ilgainiui civilinei apyvartai pradėjo kelti problemas, kurias Romėnų teisininkai bandė išspęsti bevardėmis sutartimis. *Contractus innominati* (bevardės sutartys) buvo savotiškas bandymas išplėsti uždara kontraktų sistemą.

Baigiamojo darbo aktualumas. Baigiamojo darbo nagrinėjamos temos aktualumą lemia kontrakto sampratos ir sistemos tikrosios prasmės atskleidimas, reikšmės aiškinimas bei tinkamas taikymas, kas yra svarbu tiek teoriniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Kaip minėta, didelė dalis šiuolaikinės sutarčių teisės principų yra tiesiogiai perimti iš senosios romėnų teisės, kai kurie romėnų teisininkų suformuluoti principai netgi visiškai nepakitę įtvirtinti šiuolaikinėse sutarčių teisės normose ar jų rinkiniuose. Nežinant sutarties kilmės, jos šaknų, evoliucijos, neištyrus, iš ko ji išsivystė, kam buvo skirta, koku tikslu sukurta ir kitų charakteristikų, neįmanoma suprasti jos tikrosios prasmės, reikšmės, taikymo aplinkybių, subjektų, kuriems ji skirta, rato, kitų svarbių dalykų, ji negali būti tinkamai suvokiama, aiškinama ir taikoma. Kaip teigia Ciceronas: „Neišmanantys istorijos žmonės visada lieka nesubrendę“¹. Todėl siekiant brandaus šiuolaikinių teisės normų, reglamentuojančių sutartis, supratimo, aiškinimo ir taikymo, tiek teorijai, tiek praktikai yra labai svarbu nustatyti, kokia buvo tų normų samprata, paskirtis ir turinys romėnų teisėje ir kaip romėniškąją kontraktų sampratą ir uždara sistemą buvo bandoma plėtoti derinant prie nuolat vykstančių socialinių pokyčių.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Nors romėnų teisės kontraktų sampratos ir sistemos įtaka šiuolaikinei civilinei teisei yra akivaizdi ir neginčytina, Lietuvos teisės doktrinoje senosios romėnų teisės sutarties samprata ir minėtame laikotarpyje veikusi jų sistema konkrečiau nenagrinėta. 1999 m. išleistame vadovėlyje „Romėnų teisė“ sutartims skiriama labai mažai

¹ Aleksandra Teresė Veličkienė, *Ratio Scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai* (Vilnius: Justitia, 2003), 109.

dėmesio, todėl 2002 m. Pranciškaus Stanislovo Vitkevičiaus išleistame mokomajame leidinyje „Romėnų privatinės teisės sutartys“ buvo bandoma užpildyti šią spragą ir pakalbėti apie minėtas sutartis. 2014 m. Mariaus Jonaičio išleistame vadovėlyje „Romėnų privatinė teisė“ autorius suteikia pamatines žinias, supažindina su kontraktais ir jų sistema, tačiau čia jos pristatomos ir aiškinamos kaip vieno iš pagrindų prievolės atsiradimui kontekste, o ne tiriamas šios sistemos uždarumas. 2005 m. Marius Jonaitis daktaro disertacijoje „Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei“ nagrinėja realinių ir konsensualinių romėnų teisės sutarčių normų perėmimą ir įtraukimą į Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. Vokiečių teisininkas Dr. Reinhard Zimmermann knygoje „The law of obligations“ taip pat nagrinėja kontrakto sampratą ir sistemą, tačiau tai atliekama prievolių teisės šviesoje, o ne atskleidžiant minėtos kontraktų sistemos problemas.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Kiekvieną dieną atliekami įprasti ir būtini egzistavimui veiksmai: maisto produktų įsigijimas, naudojimasis viešuoju transportu, pašto paslaugomis, priėmimas į darbą, susirgus – kreipimasis į gydytoją, įmonės įkūrimas ar jos akcijų pirkimas - pardavimas ir begalė kitų. Kol viskas vyksta sklandžiai ir neprireikia ieškoti pagrindo dėl savo teisių gynybos net nesusimąstome, kad visa tai yra ne kas kita, o sutartys. Nors šiuo metu, vienu iš pamatinių - sutarčių laisvės principu, yra naudojama kasdien, tačiau Lietuvos teisės literatūroje apie tai, kad pagrindą davusi romėnų teisė nepripažino šio principo, kontraktų sistema apskritai buvo sukaustyta formalumų ir galiojo kontraktinis nominalizmas kalbama nedaug. Lietuviškuose mokomuosiuose leidiniuose suteikiamos pagrindinės žinios: nurodoma (kontrakto) sutarties samprata, sutarčių skirstymas pagal sudarymo būdą ir galiojusių sutarčių sudarymo formuluotės, tikslai. Daugiausiai apie tai rašę autoriai: Marius Jonaitis, Pranciškus Stanislovas Vitkevičius, taip pat autorių kolektyvas: Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius ir Stasys Vėlyvis.

Baigiamojo darbo reikšmė. Kaip minėta anksčiau, sutarties kilmės, jos šaknų, evoliucijos, iš ko ji išsivystė, kam buvo skirta, koku tikslu sukurta ir kitų charakteristikų atskleidimas, padeda suprasti sutarties tikrąją prasmę, reikšmę, taikymo aplinkybes, subjektų, kuriems ji skirta, ratą, kitus svarbius dalykus, be kurių sutartys negali būti tinkamai suvokiamos, aiškinamos ir taikomos. Todėl siekiant tinkamo šiuolaikinių teisės normų reglamentuojančių sutartis, supratimo, aiškinimo ir taikymo, tiek teorijai, tiek praktikai yra labai svarbu nustatyti, kokia buvo tų normų samprata, paskirtis ir turinys romėnų teisėje ir kaip romėniškąją kontraktų sampratą ir nelanksčią, formalistinę sistemą buvo bandoma plėtoti derinant prie nuolat vykstančių socialinių pokyčių.

Baigiamojo darbo originalumas. Šiame magistriniame baigiamajame darbe nagrinėjama kontraktų sampratos ir sistemos esmė: kas lėmė būtent tokį, koks jis buvo sampratos

suformavimą ir kokie veiksniai kontraktų sistemos sukūrimui turėjo lemiamos įtakos. Minėta sutarčių samprata ir sistema nagrinėjama siekiant įvardijanti jos problematiką, t.y. uždaramą, nelankstumą ir formalizmą. Ištyrus sampratos ir sistemos trūkumus bei nelankstumą, paskutinėje magistrinio baigiamojo darbo dalyje atskleidžiamas Romėnų teisės kontraktų sistemos tobulinimas (kokiomis kryptimis jis vyko) ir indėlis į šiuolaikinio sutarčių laisvės principo suformulavimą.

Tyrimo tikslas. Įvertinti romėnų teisės, visuotinai pripažįstamos unikalios ir įtakinga, kontraktų sampratą ir visumą, skirtą valstybės prekybinių ir ekonominių santykių palaikymui, taip pat atskleisti kontraktų sistemos veiksmingumą, efektyvumą ir probleminius klausimus, taip pat esant sparčiai tobulėjančiai civilinei apyvartai romėnų teisinėje visuomenėje, atskleisti kontraktų sistemos tobulinimą ir plėtojimo kryptis, kurios buvo vystomos, siekiant išplėsti kontraktinio nominalizmo suvaržymus.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant aukščiau nurodytų tikslų, šiam darbui keliami tokie uždaviniai:

1. išanalizuoti romėnų teisės kontrakto (sutarties) sampratą, jos evoliuciją ir būtinuosius elementus;
2. iširti kontraktų sistemos ypatumus, nagrinėjant pagrindines, svarbiausias romėnų teisės sutartis, tokias kaip: paskolos (*mutuum*), pirkimo – pardavimo (*emptio - venditio*), nuomos (*locatio conductio*) ir kt.
3. išanalizuoti, kaip romėnų sutarčių teisė bandė taikytis prie didėjančios civilinės apyvartos ir išplėsti ribotą kontraktų sistemą, atskleisti *contractus innominati* prasmę;
4. atskleisti Romėnų teisės indėlį formuojantis šiuolaikinei civilinei teisei būdingam sutarties laisvės principui.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamajame darbe naudojami tokie metodai: lyginamasis, loginis, istorinis, teologinis, apibendrinimo, taip pat abstrakcijos, sintezės, indukcijos ir dedukcijos.

Lyginamasis metodas naudojamas aprašant romėnų privatinės teisės sutarčių įtaką šiuolaikinei teisei. Kadangi paties darbo esmė yra atskleisti romėnų teisės sutarčių sampratą ir sistemą, įvardinti jos specifiškumą, neišvengiamai būtina lyginti romėnų teisės nuostatas su šiuolaikinės teisės normomis, todėl lyginamasis metodas yra naudojamas darbe bene daugiausiai iš visų metodų.

Loginio metodo pagalba atskleidžiama teisės normų tikroji reikšmė, turinys, pateikiamos išvados, apibendrinimai. Pavyzdžiui, šis metodas naudojamas darant išvadas, kiek romėnų teisės nuostatos įtakojo šiuolaikinės sutarčių teisėje viešai pripažįstamą laisvės principą ir kaip ši įtaka pasireiškė, kokių būdu ir mastu romėniškosios nuostatos dėl sutarčių teisės yra perimtos šiuolaikinėje teisėje.

Istoriniu metodu tiriama Senovės Romos valstybės teisinė bei visuomeninė santvarka, tuo metu galiojusios socialinės bei teisinės normos, visuomenės struktūra, technikos lygis bei kiti dalykai, reikšmingi atskleidžiant romėnų sutarčių teisės normų esmę tuometiniame visuomeninių bei teisinių santykių kontekste. Pavyzdžiui, analizuojama sutarčių sistemos struktūra grindžiama civilinės apyvartos plėtra, ūkinių operacijų didėjimu.

Teleologinis metodas naudojamas siekiant nustatyti, koks yra sutartims reglamentuoti skirtos normos sukūrimo tikslas. Pavyzdžiui, nagrinėjant *Contractus innominati* (bevardės sutartys) sudarymo būdus ir sąlygas buvo savotiškai nustatyta, kad tai yra romėnų teisės bandymas išplėsti esamą uždara kontraktų sistemą.

Apibendrinimo metodas taikomas analizuotai medžiagai apibendrinti, iškeltai hipotezei patikrinti bei galutinėms išvadoms suformuluoti.

Abstrakcijos, sintezės, indukcijos ir dedukcijos metodais atliekama naudotos literatūros analizė.

Tyrimo struktūra. Magistro darbą sudaro įžanga, trys dėstymo dalys, kurių kiekviena padalinta į skyrius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį, ir išvados. Pirmoje darbo dalyje atskleidžiamas Romėnų teisės unikalumas ir jo požymiai, pateikiamos sutarčių užuomazgos, įvardijama, kokios jos buvo. Taip pat ši darbo dalis skirta analizei romėnų privatinės teisės kontrakto sampratos, nurodomi kontrakto egzistavimui būtinieji elementai, t. y. subjektai, turinys ir šalių valia bei jos išreiškimo faktas, be to atskleidžiama kiekvieno iš elementų ypatybės ir kaip jos buvo vertinamos to meto teisininkų.

Antrojoje dalyje nagrinėjama romėnų kontraktų sistema: atskiruose skyriuose kalbama apie sutarčių skirstymą į atskiras rūšis, o poskyriuose konkrečiai nagrinėjama tam tikrai rūšiai priskirta sutartis, kaip pvz. paskolos (*mutuum*) sutartis, pirkimo – pardavimo sutartis (*emptio - venditio*) ir kt.

Trečioje dalyje nagrinėjamas romėnų teisės uždaro požiūrio, į kontraktų sistemą plėtojimas – bevardės sutartys (*contractus innominati*).

Ginamieji teiginiai.

1. Civilinės apyvartos plėtra, auganti ūkinė veikla vertė pamažu atsisakyti kontraktinio nominalizmo;
2. Romos piliečių teisė civiline sutartimi, laikė ne bet kokią teisėtą ir geriems papročiams neprieštaraujantį šalių susitarimą, o tik griežtai reglamentuotas tipines sutartis – kontraktus;
3. Pretorių sukurtas *actio in factum* (dar žinomas kaip *actio in factum civilis* arba *actio incerti civilis*), kuriuo buvo užtikrintas susitarimas, didele apimtimi prisidėjo prie formalizuotos sistemos tobulinimo;

4. Didžiausias indėlis tobulinant nelanksčią Romėnų kontraktų sistemą buvo konsensualinių ir bevardžių (naujųjų) sutarčių pripažinimas, kuris kartu buvo ir žingsnis link sutarčių laisvės principo pripažinimo, kurį ateityje didele apimtimi perėmė kitos valstybės formuojant civilinės teisės sutarčių sistemas.

1. SUTARČIŲ TEISĖS PRADŽIA IR KONTRAKTO SAMPRATA ROMĖNŲ TEISĖJE

Jau senovės pasaulyje Romėnų teisė buvo pavyzdinga: rūpinosi tvarka, valdymu, įstatymais ir procesu. Civilinės teisės tradicijos šalys, kitaip dar apibūdinamos kaip romanų – germanų arba kontinentinės teisės tradicijos šalimis, susiformavo kontinentinėje Europoje. Šių šalių teisinės tradicijos buvo formuojamos perimant ir pritaikant Romėnų teisę. Perimama buvo ne tik teisinės sąvokos, tačiau ir svarbiausios nuostatų formuluotės. Civilinės teisės tradicijos pradžia siekia 450 m. pr. Kr., kuomet buvo išleidžiami XII lentelių įstatymai, tačiau žvelgiant ne vien istoriniu požiūriu, didžiausią įtaką civilinės tradicijos formavimui turėjo 529 m. po Kr. atlikta Bizantijos imperatoriaus Justiniano kodifikacija.

Romėnų teisės išskirtinumas iš kitų žinomų teisinių sistemų iki šiol kelia didžiulį mokslininkų susidomėjimą. Minėtos teisės unikalumą rodo keletas požymių. Visų pirma, Romėnų teisėje pasaulietinės teisės normos atskiriamos nuo sakralinių. Taip pat, pasak L. Baublio „Senovės Romoje teisėjas, priimdamas sprendimą, kūrė ne naują teisės normą, kaip dažniausiai buvo kitose antikinėse valstybėse, o taikė jau galiojančią teisę. Taigi romėnai pirmieji sukūrė teisės sistemą, pagrįstą bendraisiais principais.“² Formalumas, nelankstumas, smulkmeniškumas – tai žodžiai tinkantys apibūdinti pirminę Romėnų teisę, tačiau ilgainiui buvo pereinama prie tobulėjimo ir kazuistika išstumiamą iš šios sistemos. Tai pasireiškė abstraktesnių sąvokų kūrimu, kurios teisinėse sistemose yra atpažįstamos ir šiandien.

Po Vakarų imperijos žlugimo Romėnų teisės sistema kėlė didelį susidomėjimą Justiniano kompiliatoriams, kadangi ši sistema per savo klestėjimo metus buvo grindžiama išmintimi ir pasaulis iki šiol nieko panašaus nebuvo regėjęs. Iš istorijos yra žinoma, kad valstybės žlugimas veda ir prie tos valstybės teisinės sistemos žlugimo. Tačiau Romėnų teisės išskirtinumas čia pasireiškia dar kartą³: ši teisės sistema perauga ne tik ją sukūrusią valstybę, bet, atgimusi viduramžiais, palieka savo pėdsakus ir šiandieniniame civilizuotame pasaulyje. Romos imperijos žlugimas veda prie neregėto dalyko – Vakarų Romos imperijos teritorijoje atsiradusios valstybės didesne ar mažesne dalimi perėmė romėnų teisę.

Ypatingas indėlis gaivinant Romėnų teisę buvo padarytas 1088 m. Italijoje įsteigtime Bolonijos universitete. Bolonijos glosatorių teisės mokyklos istorijoje ištis svarbi vieta tenka rastiems Justiniano Digestų rankraščiams. Tačiau net ir juos radus, kažin kaip būtų viskas klojėsi toliau, jeigu tuo metu nebūtų buvę protingų ir išsilavinusių žmonių, suvokusių šių tekstų vertę,

² Linas Baublys ir kt. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. (Vilnius, MES, 2010), 28.

³ Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius, ir Stasys Vėlyvis. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. (Vilnius: Justitia, 1999), 28.

juos tyrusių, aiškinusių bei perteikusių kitiems.⁴ Čia, to meto romėnų teisės tyrinėtojai – glosatoriai⁵ pradeda domėtis nuostatomis, pateikia trumpus tam tikrų nuostatų paaiškinimus, komentarus. Glosatorių vaidmuo buvo labiau teorinio pobūdžio, jie gilinosi į dogmą, o praktinių klausimų nagrinėjimui daugiau dėmesio skyrė postglosatoriai, kitaip dar vadinami glosatorių sekėjais. Postglosatoriai pradėjo skirti dėmesį teisės taikymui prie susidariusios socialinės sanklodos, o ne vien akiai formuoti tam tikrus teisės principus ir nuostatas. Būtent postglosatorius galima laikyti teisės mokslo, kaip atskiros žmonijos žinių srities, pradininkais, nes jie papildė Romėnų teisę kanonų teisės ir Italijos miestų teisės elementais, todėl ji tapo universalia naujojo pasaulio teise⁶.

Kadangi, magistrinio baigiamojo darbo tema nėra apie Romėnų teisės įtaką šiuolaikinei civilinei teisei apskritai, todėl į tai, kaip, kokiais būdais ir apimtimi vyko Romėnų teisės recepcija nebus plečiamasi.

1.1 Sutarčių užuomazgos Romėnų teisėje

„Kad susitarimas būtų privalomas, reikia jį apvilkti teisinio iškilmingumo rūbais, kurie jį paverčia sutartimi.“⁷ Taip apie paprasto susitarimo virsmą sutartimi rašo garsus prancūzų kilmės helenistas, archeologas ir epigrafas Paul Frédéric Girard. Apie pirmąsias Romėnų privatinės teisės sutartis rašoma XII lentelių įstatymuose (*Leges XII tabularum*), kurie mums yra žinomi, kaip pirmasis rašytinis romėnų teisės šaltinis, pasirodęs dar V a. pr. Kr. viduryje.

Romanistikos mokslas, apibūdindamas šį teisės paminklą, jį tituluoja „didingu teisės kūrinium“, „fundamentaliu romėnų teisės paminklu, kuriame padėta visa senovės teisinė kūryba ir kuris nustatė vėlyvesnės teisės išsirutuliojimo gaires“, „visos vėlesnės romėnų teisė užuomazga“, „teise, kuria tebesinaudojame ir dabar“. Patys romėnai XII lentelių įstatymus laikė visos teisės, t. y. tiek viešosios, tiek ir privatinės, šaltiniu (*fons omnium publicum privatique iuris*), o Markas Tulijus Ciceronas teigia, jog Romos mokyklose jų nuostatas buvę privalu įsiminti⁸. Apibendrinant, galima sakyti, kad XII lentelių įstatymai buvo „pamatinis įstatymas“, reglamentavęs visus iki to laiko susiklosčiusius ir išsivysčiusius principus, teisinius santykius ir sankcionavęs jų vykdymą.

Šiame poskyryje apžvelgsime magistro baigiamojo darbo temai aktualius aspektus, būtent: minėtame įstatyme numatytas dvi sutarčių rūšis. Kadangi, kalbame apie V a. pr. Kr. vidurį iš istorijos žinome, kad šis laikotarpis siekia karalių laikus. Pirmosios XII lentelių įstatyme

⁴ Giedrė Urbanavičiūtė, „Jurisprudencija kaip romėnų teisės šaltinis“. (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009), 113, <http://epublications.vu.lt/object/elaba:1933539/>.

⁵ Žymiausiai glosatoriais laikomi Imerius, Azo, Accursius. Žr.: Valentinas Mikelėnas, *Sutarčių teisė*. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. (Vilnius: Justitia, 1996, 23.

⁶ Nekrošius, *supra note*, 3: 29.

⁷ Paul Frédéric Girard, *Romėnų teisė*. (red. A. Janulaitis, vert. A. Tamošaitis). (Kaunas: Akc. „Varpo“ bendrovės spaustuvė, 1932), II t., 60.

⁸ Stasys Vėlyvis ir Marius Jonaitis. „XII lentelių įstatymai: bendrųjų šiuolaikinės teisės principų pradmenys.“ *Jurisprudencija. Mokslo darbai* 101, 11 (2007): 33. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2654>.

įtvirtintos sutartys – *nexum* ir *mancipatio* manoma, kad yra dar senesnės už minėtą įstatymą ir faktiškai *nexum* buvo skolinės vergovės šaltinis. Sudarydamas *nexum* ir neatsiskaitęs su karaliumi, *nexus* būdavo iš karto prilyginamas vergui. *Nexum* yra pripažįstama skoliniu vergovės šaltiniu, tačiau tai ne vienintelė nuomonė esanti apie šią sutartį:

1. dauguma teisės mokslo tyrinėtojų mano, kad tai buvo savęs (kaip skolininko) ir net visos savo šeimos bei jos turimo turto įkeitimo aktas ir kad tai iš esmės yra ne kas kita, o paskolos sutartis⁹, nes XII lentelių įstatymuose yra įtvirtinta nuostata: „Jei kas iškilmingu būdu sudarys paskolos sutartį ir įgis nuosavybę, servitutą ar valdžią asmeniui, tai, ką žodžiu pareiškė, tebūnie teisė.“¹⁰.

2. iš pradžių *nexum* yra laikoma prievole, susijusia su pinigų mokėjimu, tačiau vėliau ji pereina į tokią formą, kuria galima pateikti kiekvieną prievolę;

3. *nexum* laikoma ir nuosavybės perleidimo būdu, tačiau čia galioja fiktyvumo faktorius – pirkėjas realiai nesumoka pinigų, o tik įsipareigoja juos sumokėti.

Iš pateiktų sampratų matyti, kad *nexum* nebuvo vien paskolos sutartis, nes ja naudotasi ir kaip nuosavybės perleidimo būdu, tačiau kaip minėjau anksčiau, tai, kad pirkėjas nemoka pinigų, o tik įsipareigoja juos sumokėti, rodo akivaizdų fiktyvumą, būdingą *nexum* sutarčiai. Taip pat verta paminėti, kad nors *nexum* ir buvo labai formali sutartis, tačiau jos formuluotėje jau buvo galima nustatyti tam tikras tikslinamąsias sutarties sąlygas (pvz., nustatyti terminą, procentus ir pan.)¹¹.

Antroji iš XII lentelių įstatymo (*Leges XII tabularum*) atpažįstama sutartis yra *mancipatio*. Archeologiniai duomenys iš septintojo ir šeštojo amžių prieš Kristų patvirtino keramikos pramonės buvimą, taip pat bronzos, vario ir kitų medžiagų apdirbimą Romos srityje. Be to, prekybos augimą šeštajame amžiuje prieš Kristų liudija graikų keramikos fragmentai ir kiti miesto vietoje rasti artefaktai. Manoma, kad mokėjimas už įvairius importus buvo vykdomas natūra (tikriausiai iš medienos, druskos, galvijų ir kt.). Vietoj monetų ankstyvieji romėnai sandorių kainose naudojo bronzos luitus, kurių vertė buvo nustatoma pagal jų svorį.¹²

Šios sutarties sudarymas vykdavo dalyvaujant: daikto perleidėjui ir asmeniui, kuris ketiną jį įsigyti taip pat penkiems liudytojams ir svėrėjui su variu ir svarstyklėmis. Be to, kad sutarties sudarymo metu visi dalyvaujantys asmenys turėjo būti Romos piliečiai, buvo nustatyta, kad

⁹ Леонид Львович Кофанов. *Обязательное право в архаическом Риме*. (Москва, 1994), 5.

¹⁰ Stasys Vėlyvis ir Marius Jonaitis. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 65.

¹¹ Иосиф Алексеевич Покровский. *История римского права*. (Санкт Петербург, 1999), 388 cituota iš Nekrošius, Ipolitas, Vytautas Nekrošius, ir Stasys Vėlyvis. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. (Vilnius: Justitia, 1999), 213.

¹² George Mousourakis. *The historical and institutional context of Roman law* (Great Britain: MPG Books Ltd, 2003).

mancipatio pagrindu objektas būtų priskiriamas daiktams, vadinamiems *mancipi*¹³. Šiems daiktams buvo priskiriama: žemė, ir kiti pagrindiniai ūkinės reikšmės daiktai, įskaitant vergus ir galvijus, priklausančius Romos nuosavybės teise priklausančiai žemei, taip pat seniausieji kaimo žmonių servitutai ir net žmona ar vaikai¹⁴. Tai buvo istorinis sandoris, lydintas nustatytos žodžių formos, sakralinių kalbėjimo ir veiksmy, tokių kaip vario svėrimas svarstyklėmis, kuris reikalingas kainos nustatymui. Atsiradus pinigams, Romoje varis jau nebebuvo sveriamas, tai pakeitė tik simbolinis vienos monetos padėjimas ant svarstyklių¹⁵. Naudojantis tokiu iškilmingu sandoriu kaip *mancipatio* buvo perleidžiama nuosavybės teisė perkant ir perduodant, tai pat yra atvejų kuomet nuosavybės teisės perleidimas vyksta ir kitais būdais: esant dovanojimo faktui, arba kraičio perdavimui.

Verta paminėti, kad šis simbolinis sandoris nebuvo laikomas savarankiška sutartimi, o tik vienu iš nuosavybės teisės įgijimo būdų, nors buvo naudojamas plačiau. Dirbtinai pritaikius turtą paliekančio asmens interesams tenkinti *mancipatio* naudojama ir testamente įvardintoms teisėms įgyti. Šiuo atveju taip pat neapseita be simbolizmo (vario ir svarstyklių), bet taip pat testuotojo žodiniai potvarkiai galėjo būti išdėstomi raštu ir įforminti vaškinėse lentelėse, kurios perrišamos ir antspauduojamos taip išsaugant testamento turinį nežinomą. Kaip minėta anksčiau, *mancipatio* būdu galimas ir žmonos ar vaikų perleidimas, tai konkrečiai taikoma vaikus perduodant į kabalą, arba prievartos forma sudarant santuoką.

XII lentelių įstatymų gyvavimo eroje romėnai išgyveno ekonominio vystymosi etapą, kai didžiausias indėlis bei pajamos yra gaunamos iš žemės ūkio, žemės dirbimo – augalininkystės, gyvulininkystės ir kt. todėl galima teigti, kad žemės nuosavybės teisių įgijimas ar perleidimas buvo pirminės svarbos dalykas. Apibendrinant, galima teigti, kad XII lentelių įstatymuose (*Leges XII tabularum*) numatytos dvi sutarčių rūšys: *nexum* ir *mancipatio* turėjo didelės reikšmės sutarčių teisės raidai: jų sudarymas reiškė perėjimą nuo paprotinių, nerašytų taisyklių kuriamos, rašytinės teisės normų link.

1.2 Kontrakto subjektai

Nors ir nuo seniausiųjų laikų Romėnų teisė yra laikoma pavyzdinga dėl savo rūpinimosi tvarka ir valdymu, verta atkreipti dėmesį į asmenis, kuriems buvo skirta ši sistema. Čia pateikiama būtent magistro baigiamojo darbo temos atskleidimui aktualūs sutarties subjektai, jų teisinės galimybės ir nuo ko jos priklausomos.

¹³ Pranciškus Stanislovas Vitkevičius. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Mokomasis leidinys. (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002), 20.

¹⁴ Theo Mayer Maly. *Romisches Privatrecht*. Viena, 1991, 29 cituota iš Pranciškus Stanislovas Vitkevičius. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Mokomasis leidinys. (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002), 20.

¹⁵ Nekrošius, *supra note*, 2: 135-136.

Vienareikšmiško termino, nusakančio romėnų teisės subjektą, pateikti nėra galimybės¹⁶. Taip yra todėl, kad dažnai aptinkamas asmenį šaltiniuose apibūdinantis žodis *persona*, kuris paprastai reiškia teatro kaukę, aktorius atliekamą vaidmenį ar dramos veikėją. Žiūrint per teisinę prizmę, šio termino vartojimas taip pat siejamas su tam tikrais „teisiniais vaidmenimis“, kurie įgyvendinami ne teatro ar dramos scenoje, o „atliekant vaidmenį“ teisiniuose santykiuose ir papuolant į savininko, skolininko amplua. Taip pat, minėta sąvoka romėnų teisėje vartojama ir apibūdinant žmogų, kaip būtybę apskritai. Paprastai žmogaus teisinis subjektiškumas laikomas esant nuo jo gimimo iki mirties, tačiau Romos teisėje ši bendroji taisyklė turėjo išimčių siekiant apsaugoti jau pradėto, bet dar negimusio vaisiaus interesus arba reprezentuojant mirusįjį būsimo įpėdinio naudai¹⁷.

Visa senovės Romos pasaulinė socialinė ir ekonominė santvarka negalėjo būti įsivaizduojama be vergų, todėl per visą savo istoriją ji išliko vergvaldine valstybe. Tačiau, čia verta paminėti, kad romėnų privatinės teisės subjektai yra tik laisvieji asmenys, o vergai teisinio subjektiškumo neturėjo ir jiems terminas *persona* nebuvo taikomas net ir bendriausia, abstrakčiausia prasme.

Norint būti *persona*, privatinės teisės subjektu ir turėti galimybę būti sutarties (sutartinio teisinio santykiu) subjektu, sudaryti sutartis, būti jų šalimis priklausė nuo teismo ir veiksnio. Šios dvi teisinės galimybės žinomos ir įvardinamos kaip *caput*¹⁸. Romoje teismumas priklausė nuo trijų asmens statusų, t. y.: nuo *status libertatis* (laisvės statuso), *status civitatis* (pilietybės statuso) bei *status familiae* (šėimos statuso), kuriuos kiekvieną panagrinėsime atidžiau.

Kadangi vergovė yra visoms antikinėms tautoms bendras tautų teisės (*ius gentium*) institutas¹⁹, tai kalbant apie laisvės statusą, jis logiškai siejamas su vergvaldiškumo egzistavimu Romėnų valstybėje. Nusakyti asmens laisvės statusą buvo galima paprastai, asmenys buvo įvardijami kaip: vergai, išlaisvintieji iš vergystės ir pusiau laisvi asmenys.

„*Non persona, sed res*“ (ne asmenys, bet daiktai) taip Ciceronas apibūdina vergų padėtį Senovės Romoje. Vergas neturi jokių teisių, yra priskiriamas daiktų kategorijai ir yra ne teisės subjektas, o objektas. Jų padėtis yra prilyginama ūkinės apyvartos objektui, vergu galima laisvai disponuoti: parduoti, padovanoti, nuomoti kitam asmeniui ir t.t. Vergo ir vergės santykių

¹⁶ Marius Jonaitis, *Romėnų privatinė teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 69.

¹⁷ „Žmogaus gyvybės ir jo teisinio subjektiškumo pradžią romėnų teisė siejo su gimimo momentu, tačiau privatinių teisių santykių (visų pirma – paveldėjimo) srityje teisės buvo pripažįstamos ir pradėtam, bet dar negimusiam kūdikiui (*nasciturus*) su sąlyga, kad šis gims gyvas. Tam, kad asmuo būtų pripažintas teisės subjektu, jis privalėjo gimti gyvas, pradėti egzistuoti visiškai nepriklausomai nuo motinos organizmo, būti žmogiško pavidalo. Romėnų jurisprudencija nustatė požymius, kuriais remiantis sprendžiama, kad kūdikis gimė gyvas. Tokiais buvo laikomi kūdikio verksmas, kūno judesiai, kvėpavimo funkcijos atsiradimas.“ Marius Jonaitis ir Albertas Milinis, „Žmogaus gyvybė kaip teisinė vertybė ir jos apsauga Romėnų teisėje“, *Jurisprudencija: Mykolo Romerio universitetas* 18 (3), (2011): 838, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/578>.

¹⁸ Vitkevičius, *supra note*, 13: 8.

¹⁹ Jonaitis, *supra note*, 16: 74.

užmezgimas ir palaikymas visuomet priklausė nuo šeimininko valios, o ilgiau trunkantys santykiai niekada nebuvo vertinami kaip santuoka. Šeimininko valioje buvo ne tik vergo kasdieninis gyvenimas, bet ir gyvybės klausimas²⁰, nes būtent šeimininkui priklausė teisė dovanoti vergui gyvybę arba ją atimti.

Visa vergo egzistavimo prasmė, buvo vien dėl jo šeimininko gerovės. Romos gyventojai suprato, kad suteikus vergui kažkokį teisinį įgaliojimą, statusą, jį galėjo išnaudoti kaip pasiuntinį, prekiautoją, vadybininką. Nepaisydami logiškų prieštaravimų vergams suteikė teisinį statusą, pripažinimą. *Ex persona domine* – pripažintas vergų sugebėjimas, teisė dalyvauti turtiniuose sandoriuose, sudarant tokį sandorį vergo savininko teisėms. Nors teisiniais subjektais vergai nėra pripažįstami, tačiau turėjo ribotą teisinę galią, kurios suteikimo esmė buvo skirta šeimininko naudai. Paul Frédéric Girard teigia, kad vergai veikiant šeimininko asmeniu gali tapti savininkais ir kreditoriais, bet ne debitoriumi ar skolininku²¹.

Jau IV a. pr. Kr. pabaigoje Romoje buvo nemažai vergų, kuriems šeimininkai leido savarankišką ūkininkavimą, tai buvo ne geros valios išraiška, o protingas ir gerai apgalvotas asmeninių interesų tenkinimas. Šeimininkas vergui, kuris nusimanė ūkyje, žemės darbuose duodavo reikalingų įrankių, žemei dirbti, ir suteikdavo galimybę savarankiškai tvarkytis, tačiau išsaugojo šio turto (pekulijaus) nuosavybės teisę, nes Romėnų laikais prekyba ir verslas buvo palyginti nereikšmingi, lyginant juos su žeme.²² Aišku, kad toks savarankiškas vergų ūkininkavimas buvo įmanomas tik tada, kai vergas gaudavo iš šeimininko pasireiškimo laisvę, todėl pekulijaus gavėjai dalyvavo privatinėje teisėje, pvz. pirkimo – pardavimo sandoriuose. Tačiau čia verta paminėti, kad vergas savo padėtimi gali tik pagerinti šeimininko teisinę ir turtinę padėtį, o ne ją pabloginti. Pasak Gajaus „ką beįgytų vergas, viskas atitenka jo šeimininkui“ (G.1, 52)²³.

Šeimininkas, pasinaudodamas vienu iš formaliųjų (kreipiantis į valstybės pareigūną ir surengiant tariamą Teismą; suteikiant teisę įsirašyti į piliečių sąrašą; testamentu) arba neformaliųjų (žodiniu šeimininko pareiškimu dalyvaujant liudininkams; rašytiniu pareiškimu; leidžiant drauge sėstis prie vieno stalo su šeimininku; pareiškiant apie išlaisvinimą dalyvaujant

²⁰ „Jau romėnų teisėje pradėjo formuotis požiūris į žmogaus gyvybę kaip itin reikšmingą teisinį gėrį. Nors negalima teigti, jog senovės Romoje gyvybė laikyta absoliučia teise, romėnų teisės istorija liudija nuolat stiprėjantį išskirtinės žmogaus gyvybės vertės suvokimą. Šis suvokimas neabejotinai nulemtas senovės Romos socialinės, ekonominės ir teisinės tikrovės – gyvybės vertė priklausė nuo statuso visuomenėje ir iš dalies nuo turtinės padėties. Kita vertus, reikšmingiausia laikytina tai, jog visose srityse subjektams, turintiems įgaliojimų, susijusių su disponavimu kito asmens gyvybe, ilgainiui kelti vis griežtesni šių įgaliojimų įgyvendinimo tvarkos reikalavimai ir atkakliau kovota su piktnaudžiavimais tokiomis teisėmis. Nors teisė į gyvybę Romoje buvo iš esmės nulemta asmens socialinio ir juridinio statuso ypatumų, romėnų teisės raida liudija joje stiprėjusią tendenciją įmanomai labiau gerbti ir teisinėmis priemonėmis ginti bet kurio žmogaus teisę į gyvybę.“ Jonaitis, *supra note*, 16: 74.

²¹ Paul Frédéric Girard, Romėnų teisė. (red. A. Janulaitis, vert. A. Tamošaitis). (Kaunas: Akc. „Varpo“ bendrovės spaustuvė, 1931), I t., 137.

²² David Johnson, *Roman law in context* (United Kingdom: Cambridge university press, 2004), 110.

²³ Jonaitis, *supra note*, 16: 78.

vyskupui ir krikščionių bendruomenei) išlaisvinimo būdu turėjo teisę suteikti savo vergui laisvę. Ši teisė vadinama *manumissio* – juridinis veiksmas, kurio pagrindu vergui suteikiama laisvė.

Vergas, paleistas į laisvę naudojantis vienu iš formaliųjų būdų, tapdavo išlaisvintuoju Romos piliečiu, tačiau jų teisinė padėtis nebuvo lygi su tais piliečiais, kurie jau gimė laisvi ir išlaisvintiesiems (*libertini*) buvo taikoma nemažai apribojimų. Libertinus visuomet varžė patronato teisė, saisčiusi juos su buvusiais šeimininkais, tačiau imperijos laikotarpiu imperatoriaus potvarkiu buvo galimybė panaikinti apribojimus privatinės teisės srityje. Galima teigti, kad Justiniano teisėje libertinai buvo iš esmės buvo traktuojami kaip ir gimę laisvi²⁴.

Kalbant apie trečiąją laisvės statuso žmonių grupę – pusiau laisvuosius asmenis, reikia paminėti, kad čia yra aktualus jų faktinės laisvės nebuvimas, o ne teisinės, nes teisiškai jie visi buvo laisvi. Į tokią faktinės nelaisvės padėtį papildavo vaikai, kuriuos *pater familias* (šeimos galva) mancipacijos būdu perduodavo kitos šeimos galvai, asmenys išpirkti iš karo nelaisvės ir taip patekę į asmeninę išpirkusio asmens nuosavybę, taip pat asmenys, kurie savo paslaugas teikė už atlygį, pvz.: gladiatoriai. Kaip jau žinoma, seniausiais laikais žmonės naudojosi fiktyviąją *nexum* sutartimi. *Nexus* buvo atsakingas už skolos grąžinimą ir užimdavo faktinę vergo padėtį, nors teisiškai buvo laisvas. Prie pusiau laisvųjų žmonių kategorijos galima priskirti ir kolonato santykiuose gyvenančius asmenis, nes jie yra siejami su žemės nuoma, dėl jų tokio susiejimo imti vadinti „žemės vergais“. Šių kolonato santykių atsiradimą lėmė nuolat besiplečianti valstybės teritorija ir vergvaldinės sistemos nepajėgumas patenkinti visuomeninių poreikių. Kolonai taip pat kaip pusiau laisvieji žmonės, turi juridinę laisvę, tačiau santykiai, kurie sieja juos su sklypo savininku, labai panašūs į vergo ir jo savininko tarpusavio santykius.

Antrasis Romoje teisumą lemiantis statusas yra *status civitatis* (pilietybės statusas). Tai plačiausia grupė asmenų, piliečių, kurie naudojosi private ir ne tik teise Romoje. Autorių kolektyvas teigia, kad Romos piliečių teisnumas privatinės teisės atžvilgiu priklausė nuo dviejų pagrindinių teisių: teisės kurti šeimą ir teisės dalyvauti civilinėje apyvartoje, taigi, abiejų šių teisių turėjimas reiškė visišką teisumą²⁵. Tačiau autorius Jonaitis M. savo vadovėlyje „Romėnų privatinė teisė“ įvardija ir trečiąją teisę lėmusią visišką piliečio teisumą – teisė teismo tvarka siekti *ius civile* pripažįstamų subjektinių teisių įgyvendinimo ir jų gynybos. Pilietybės suteikimas grindžiamas giminystės ryšiais: t. y. gimusio asmens pilietybę apsprendžia jo tėvų (arba vieno iš tėvų) turima pilietybė. *Ius sanguinis* (kraujo teisės) principo atveju teritorinis aspektas nevaidina jokio vaidmens, kitaip sakant, asmens pilietybė nepriklauso nuo šalies, kurioje jis gimė. Piliečiu tapdavo ir vergas, kuris į laisvę buvo paleistas vienu iš formaliųjų būdų. Iš vergijos išlaisvintieji

²⁴ Jonaitis, *supra note*, 16: 86.

²⁵ Nekrošius, *supra note*, 3: 77.

neformaliaisiais būdais piliečiais netapdavo. Labiausiai pilietybės statuso plėtimui turėjo įtakos 212 m. imperatorius Karakala, kuris pilietybę suteikė iš esmės visiems valstybės gyventojams²⁶.

Pilietybės praradimas dažniausiai yra siejamas su laisvės praradimu, tačiau pasitaikydavo atvejų kuomet romėnai įgydavo kitos teisės pilietybę arba teismas paskirdavo ištrėmimo bausmę. Romėnams pilietybė buvo svarbus faktorius, nes būtent ji iš esmės ir lemdavo privatinio pobūdžio teisių mastą.

Vienas iš trijų teisnumą lemiančių statusų yra ir *status familiae* (šėimos statusas). Čia verta paminėti, kad yra žinomos dvi asmens padėtys Romėnų šėimoje: *sui iuris* (savarankiškas asmuo) ir *alieni iuris* (svetimos teisės).

Savarankiško asmens padėtis nepriklausė nuo asmens amžiaus, šėimyninės padėties ar padėties visuomenėje. Jei toks asmuo būdavo vyriškosios lyties atstovas, jam suteikiamas išskilmingas ir tituluotas pavadinimas – *pater familias*. Čia svarbu paminėti, kad nors savarankišku asmeniu tam tikrais atvejais (kuomet nėra pavaldumo tėvui, seneliui, vyrui ar uošviui) galėjo būti moteris, tačiau šėimos galvos padėties užimti negalėjo.

Alieni iuris (svetimos teisės) asmenų padėtis taip pat nepriklausė nei nuo vieno iš anksčiau išvardytų kriterijų, tačiau šiuos asmenis varžė būtinas pavaldumas šėimos galvai. Į šią asmenų kategoriją patekdavo visi dalyvaujantys šėimoje asmenys: sūnūs, dukterys, tolimesni tiesiosios linijos žemutinės eilės giminaičiai, įvaikiai bei žmona, netgi vergai.

Užimama padėtis šėimoje turėjo didelės įtakos asmens subjektiškumui. Svetimos teisės asmenys dalyvaudami civilinėje apyvartoje galėjo sudarinėti sutartis, tačiau gauta nauda tapdavo ne asmenine, o šėimos galvos nuosavybe.

Aukščiau aptariami statusai yra tik vieną iš asmens *caput*, t.y. teisnumą lemiantys elementai, tačiau kaip jau minėta pilnas privatinių sutarčių teisinis subjektiškumas susideda iš dviejų elementų ir antrasis iš jų yra veiksnumas. Veiksnumas yra apibūdinamas kaip gebėjimas pačiam asmeniškai išreikšti valią, kuri sukeltų teisinius padarinius. Šiame magistro baigiamajame darbe aktualus yra veiksnumas, kuris pasireiškia kaip sutartinis, arba kitaip jį galima apibūdinti kaip kontraktinį galėjimą savarankiškai sudaryti teises pasekmes sukeliančius sandorius. Amžius, lytis, psichikos liga ir turto švaistymas – tai veiksniai, kurie Romoje turėjo įtakos sprendžiant asmens privatinį teisinį veiksnumą. Atsižvelgiant į minėtus veiksnius ir vertinant kai kurių asmenų gebėjimą reikšti valią Romėnų teisė ribojo jų veiksnumą, todėl fiziniaus asmenys galėjo būti: neveiksnūs (tai mažamečiai, kuriems nesukakę 7 metai), ribotai veiksnūs (moterys, švaistūnai, nepilnamečiai, ligoniai) ir visiškai veiksnūs (pilnamečiai).

²⁶ Jonaitis, *supra note*, 16: 89.

Pagal amžių asmenys buvo skirstomi į šias grupes: mažamečiai arba vaikai, nesukakę 7 metų; nepilnamečius (moterys iki 12, o vyrai iki 14 m.); pilnamečiai, jaunesnis nei 25 m. ir pilnamečiai, vyresnis nei 25 metų amžiaus. Pagal asmenų suskirstymą į amžiaus grupes, galima pasakyti, kad mažamečiai iki 7 metų laikyti visiškai neveiksniais, tačiau asmenys nuo 7 iki 12 ar 14 metų (priklausomai nuo lyties) jau turėjo ribotą veiksnumą. Tai pasireiškė tuo, kad šie galėjo sudaryti tik tokius sandorius, kurie gerina, o ne blogina jų teisinę ir turtinę padėtį. Pavyzdžiui, dvišalėje pirkimo – pardavimo abi šalys įgyja tam tikras teises ir pareigas, tačiau čia nepilnametis asmuo įgyja tik reikalavimo teisę, o pareigos atlikimas jau priklauso tik nuo geros nepilnamečio valios.

Veiksniais asmenimis amžiaus požiūriu turėjo pilnamečiai iki 25 metų amžiaus ir pilnamečiai virš 25 metų amžiaus. Toks pilnamečių asmenų padalinimas į dvi dalis (iki 25 m. ir po) siejamas su teisių apsauga, siekiant apsaugoti mažiau patyrusį asmenį, kuriam sudarant sandorį su *sui iuris* asmeniu nebuvo sukakę 25 metai. Minėtų asmenų situacija, kuomet jiems yra paskiriamas rūpintojas, padedantis tvarkyti ūkinius reikalus ir išvengti turtinę padėtį bloginančių sandorių veiksnumo požiūriu tampa panaši į nepilnamečių asmenų. Absoliutų veiksnumą turi 25 metų asmenys, jie gali neribotai, savarankiškai sudaryti bet kokius sandorius, jų kontraktinis veiksnumas nėra ribojamas.

Nepaisant to, kad visiems nepilnamečiams asmenims iki 12 metų buvo ribojamas veiksnumas, tai veiksnumo ribojimą lėmė ir lytis. Romėnų teisė ribojo moterų veiksnumą, joms buvo taikoma vadinamoji moterų globa. Iš esmės moteris turėjo teisę tvarkyti savo turtą, tačiau visa tai darė tik su globėjo patvirtinimu, todėl savarankiškai dalyvauti privatinės teisės kuriamuose teisiniuose santykiuose negalėjo. Apskritai moterims nebuvo leista sudaryti tam tikrų sutarčių, jos niekad nebuvo priskiriamos turtingiausiai Romos piliečių grupei, tik ilgainiui moterų globa buvo išgyvendinama pasinaudojant „trejeto vaikų teise“²⁷. Iš prigimties laisvos moteris, kurios santuokoje pagimdo trejetą, o libertinės – ketvertą vaikų, tapdavo nuo globos laisvos.

Prie visiškai neveiksnių asmenų priskiriami ir psichikos ligą turintys asmenys, taip pat asmenys, kurie nesirgo kokia nors psichikos liga, tačiau jų protiniai gebėjimai yra nusilpę. Asmens veiksnumas buvo vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju, nes esama atvejų, kai psichikos būklė pagerėja, o teisminės procedūros dėl asmens pripažinimo ribotai veiksniumi ar visiškai neveiksniu Romoje nebuvo. Tokiems asmenims taip pat buvo skiriamas globėjas, kuris administruodavęs ligonio turtą, todėl galima teigti, kad riboto veiksnumo ar visiškai neveiksnūs psichinėmis ligomis sergantys asmenys buvo laikomi privatinės teisės subjektu, tačiau savarankiškai negalėjo naudotis šia teise.

²⁷ Jonaitis, *supra note*, 16: 102.

Dar viena grupė asmenų savo veiksmu panaši į nepilnamečius yra turto eikvotojai. Panašumo į nepilnamečių asmenų ribotą veiksmumą šie asmenys turi tuo, kad suinteresuotų asmenų prašymu eikvotojams draudžiama savarankiškai administruoti turtą, taip apsaugant šeimą nuo skurdo. Be rūpintojo patvirtinimo teisinių santykių sunkinančių eikvotojo padėtį šie sudaryti negalėjo, laisvai buvo sudaromi tik sandoriai gerinantys turtinę padėtį. Tačiau čia verta paminėti, kad priešingai nei nepilnamečių asmenų riboto veiksmumo atveju, kalbant apie turto eikvotojus abipusis teisių ir pareigų įgijimas.

Iki šiol, kalbant apie kontraktų subjektus ir aptariant jų teisingumą bei veiksmumą omenyje buvo turimi tik fiziniai asmenys, nors jau XII lentelių įstatymai mini įvairias religines kolegijas, amatininkų profesines sąjungas ir pan. Tiesa, seniausias laikais tokie dariniai neturėjo ekonominės galimybės plačiau plėtotis, tačiau respublikos laikotarpiu jau galima sutikti įvairesnių fizinių asmenų grupių pvz. korporacijų, kurios jungė asmenis pagal profesiją ir bendrą tikslų siekimą. Suprantama, kad tuo metu dar nebuvo galima aiškiai suformuoti juridinio asmens sąvokos, kuris būtų pripažįstamas kaip subjektas, tačiau sprendžiant iš jų turinio, galima daryti išvadą, kad tokiems fizinių asmenų junginiams jau pripažįstamos tam tikros teisės ir pareigos.

Iš pradžių korporacijos turtas buvo pripažintas bendrąją visų narių nuosavybe, tačiau siekiant pastovumo, laikui bėgant buvo nustatyta, kad minėtas turtas nėra dalinamas ir nariui pasitraukiant iš korporacijos jis neturi reikalavimo teisės į turto atidalijimą. Tokia nuostata įtvirtino korporacijos turto nepriklausomumą nuo jos narių. Romos valstybės sudėtis vis plėtėsi naujais dariniais – miesto bendruomenėmis, municipijais, kuriuos įtraukdavo vykdant inkorporacijos procesą ir suteikiant jų gyventojams Romos pilietybę. Būtent čia ir buvo žengtas lemtingas žingsnis – juridinio asmens sukūrimas, nors jam dar ir trūksta kai kurių būdingų atributų, respublikos laikotarpio pabaigoje ir imperijos laikotarpio pradžioje municipijai, o vėliau ir korporacijos laikomos juridiniu asmeniu²⁸.

Nors juridinio asmens sąvokos Romėnų teisė pilnai nesuformavo, tačiau idėja ir jos praktinė išraiška priklauso būtent jiems. Būtent Romoje juridiniai asmenys buvo pradėti skirti į tipus: asmenų susivienijimus (draugijas, korporacijas) ir turto, kuris skirtas konkrečioms uždaviniams įgyvendinti masės (fondus)²⁹. Plėtojantis ekonominiam gyvenimui ir taip augant civilinės apyvartos poreikiui juridiniai asmenys savo vardu buvo teisinių santykių subjektais per savo atstovus – fizinius asmenis, nustatyta tvarka įgaliotus atlikti tam tikrus veiksmus.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta galima teigti, kad privatinės teisės subjektus reikia skirti į dvi grupes: pavienius fizinius asmenis bei jų susivienijimus ir turto mases, kurie laikomi juridiniais asmenimis. Taigi, teisinis subjektiškumas priklausė nuo asmens turimų statusų,

²⁸ Nekrošius, *supra note*, 3: 96.

²⁹ Jonaitis, *supra note*, 16: 105.

lėmusių teisnumą, ir veiksmų, kurie turėjo įtakos asmens teisiniam veiksnui. Plačiausia apimtimi, nevaržomai, galėjęs naudotis teisiniu subjektiškumu Romoje buvo *pater familias* (šeimos tėvas).

1.3 Kontrakto turinys

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad sutartį mes galime įvardinti paprasčiausiu susitarimu ir toks apibūdinimas yra plačiai paplitęs, tačiau dėl tokios plačios sampratos gyvenimiškose, praktinėse situacijose kyla daug logiškų klausimų. Pavyzdžiui: dviems asmenims susitarus eiti į kino teatrą, A asmuo nuperka bilietus ir laukia B asmens prie kino teatro valandą laiko, tačiau B asmuo taip ir neatvyksta sutartu laiku³⁰. Jeigu tokį dviejų asmenų susitarimą laikysime sutartimi, tai reiškia, kad B asmuo yra pažeidęs sutartį ir A asmuo turi reikalavimo teisę dėl pažeistų interesų gynybos bei nuostolių atlyginimo. Akivaizdu, kad tokia situacija yra laikytina susitarimu, nes sutartis nuo susitarimų atiboja specifiniai požymiai, kuriuos plačiau nagrinėsime šiame poskyryje.

Vertinant tarp subjektų susidariusius santykius ir atskiriant džentelmeniškus, draugiškus susitarimus nuo teisinės pasekmės sukeliančių sutarčių, svarbus kriterijus yra turinys. Sutarties turinį sudaro susitarimo sąlygos, kurios daugelio autorių nuomone³¹ yra skirstomos į esmines (arba būtinausias, įprastines) ir atsitiktines. Esminės sutarties sąlygos sprendžia sutarties egzistavimo klausimą. Nagrinėjant šias sutarties sąlygas ir jų egzistavimą sutartiniame santykiyje svarbūs yra trys elementai: objektai, pagrindas ir šalių sutikimas.

Sutarties objektas yra tai, ką debitorius apsiima ir kam kreditorius turi teisę³². Sutarties objektas yra įvairus, tai gali būti veiksmas arba susilaikymas nuo jo, pasižadėjimas, nuosavybės perleidimas ir kt., tačiau kad objektų įvairumas neprivestų prie sutarties niekingumo, jis turi atitikti tam tikras sąlygas. Visų pirma, objektas turi būti leistinas, neprieštarauti gerai valiai ir moralei – todėl tokie pasižadėjimai kaip padaryti nusikaltimą yra laikomi niekingais³³. Taip pat veiksmas (objektas) turi būti galimas, tai reiškia, kad nesant fizinės galimybės įvykdyti veiksmą, nebus ir sutarties. Konkretizuojant, kaip pavyzdį čia galima paminėti debitoriaus pažadą perduoti bet kurį neegzistuojantį daiktą (slibiną devynagalvį), arba seniau buvusį, bet jau nebesantį (mirusį vergą). Kreditoriaus intereso tenkinimas yra trečioji būtinoji sąlyga teisinės sutarties pripažinimo link. Interesas atsiranda tuomet, kai yra vienokios ar kitokios naudos siekimas. Todėl, nesant naudos, nėra intereso ir tai veda prie sutarties niekingumo. Tokie atvejai pasitaikydavo, kuomet objektas jau priklausė kreditoriui, kada objektas nebuvo aiškiai apibrėžtas ir kada kreditoriaus

³⁰ Mikelėnas, *supra note*, 5: 18.

³¹ Šios nuomonės laikosi I. B. Novickis, P. F. Girard, P. S. Vitkevičius ir kt.

³² Girard, *supra note*, 7: 72.

³³ Pvz., įsipareigojimas apvogti arba įžeisti Titijų. Wolodkiewicz W., Zablocka M. Pravo Rzymskie Instytucje. Warszawa, 1996, 273 cituota iš Ipolitás Nekrošius, Vytautas Nekrošius, ir Stasys Vėlyvis. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. (Vilnius: Justitia, 1999), 218.

interesas nebuvo piniginis interesas, arba interesas, kurio negalima apibrėžti pinigais³⁴. Nuostata apibūdinanti ketvirtąjį esminių santykių elementą yra: trečiojo asmens nedalyvavimas nei apsiimant kreditoriaus naudą, nei debitoriaus pareigas. Rutuliojantis teisei, šio elemento samprata buvo keičiama – atsirado pasižadėjimo trečiojo asmens naudai sistema.

Prievolės pagrindas yra tiesioginis tikslas, dėl kurio sudaroma sutartis. Nepaisant to, kad sudarydamas sutartį asmuo gali turėti ir kelis tikslus (nuosavybės įgijimas, galėjimas naudotis daiktu ir jo teikiama nauda ir t.t.), tačiau teisinę reikšmę turi tik artimiausias tiesioginis tikslas. Prievolės pagrindas skiriasi nuo paprasto motyvo, paskatinusio asmenį sudaryti sutartį, kurio santykis su prievolės pagrindu yra kaip priežasties priežastis³⁵. Sutartys, kurių galiojimas nepriklauso nuo jų pagrindo yra formaliosios ir atsietos nuo sutarties pagrindo. Nors sutarties pagrindo ir nėra, tačiau sutartis laikoma sudaryta, todėl teisių ir pareigų vykdymas yra būtinas. Senoji civilinė teisė pripažino tik tokias formaliąsias sutartis, kurios šiuolaikinėje visuomenėje yra vadinamos abstrakčiomis. Klasikinė teisė turėjo kitokį požiūrį į sutarties pagrindo tinkamumą arba įvykdymą. Jei pagrindas buvo netinkamas arba neįvykdytas, sutartis laikoma negaliojančia. Tokios sutartys priklausančios nuo jų pagrindo tinkamumo vadinamos kauzalinėmis ir čia debitorius jau galėjo nevykdyti sutarties, kuri buvo sudaryta be pagrindo.

Esminių sutarties sąlygų trečiasis elementas yra sutikimas. Kadangi, iš esmės kiekviena sutartis yra susitarimas, tai akivaizdu, kad be šalių valios sutapimo (sutikimo), nėra ir sutarties. Tokia situacija įvyksta esant šiems atvejams: valią išreiškus tik vienai iš šalių; kuomet pasiūlymas yra atsiimamas prieš jo priėmimą; ir kai sutikimas yra duodamas tik juokais.

Paul Frédéric Girard teigia, kad būtų galima nurodyti ir dar vieną grupę sutarčių niekingumo priežasčių, kurios yra susijusios su šalių tinkamumu ir net su sutikimo ydomis³⁶. Sutikimo ydomis romėnų teisė laikė klaidą (klaidingą įsitikinimas apie daiktą, ar pareiškimą to, ko iš tiesų nenorėta pareikšti), baimę³⁷ (smurtą ir prievartą patyręs asmuo galėjo atsisakyti vykdyti sutartį, kurią sudarė iš baimės) ir apgaulę (jei viena šalis apgauna kitą, tai apgautoji gali pasiekti sutarties panaikinimą). Sutarties subjektų poskyryje, yra nagrinėjamas teisinis asmens tinkamumas sudaryti sutartis (teisnumas) ir faktinis (veiksnumas), būtent šie du kriterijai apibrėžia asmens galimybę dalyvauti sutartyje aktyviu ar pasyviu vaidmeniu nustato šalies tinkamumą.

Išnagrinėję esminių sutarties sąlygų elementus ir jų ypatybes, pereisime prie elementų, kurie vadinami atsitiktiniais. Atsitiktinius elementus ir jų kiekį, kuris gali būti beveik beribis, sutartyse šalys nustato savo valia. Tačiau tokie sutarties elementai paprastai būdavo sąlyga ir

³⁴ Girard, *supra note*, 7:76.

³⁵ Nekrošius, *supra note*, 3: 219.

³⁶ Girard, *op. cit.*, 93.

³⁷ Grašinimas turėjo būti: rimtas, susijęs su pavojumi asmens ar jo artimųjų gyvybei, turtui ar neliečiamybei, neteisėtas ir bauginamas asmuo turėjo patirti žalą. Вениамин Михайлович Хвостов. *Система римского права*. (Москва, 1996), 158-159.

terminas. Sąlyga sieja sutarties padarinius su koku nors ateities įvykiu, todėl tokios sutartys yra vadinamos sąlyginėmis. Sąlyginėse sutartyse civilinių teisinių padarinių atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas šalių sutarimu priklauso nuo to, atitinkamas įvykis ateityje įvyks ar neįvyks ir nežinant, ar toks įvykis apskritai įvyks. Tačiau nereikėtų automatiškai bet kurią sutarties sąlygą laikyti darančia sutartį sąlygine. Keletas tokių sąlygų: terminas (*dies*) – būsimas ir tikras įvykis, nuo kurio priklauso teisės vykdymas arba panaikinimas; sąlyga (*condictio*) – būsimas ir netikras įvykis, nuo kurio priklauso teisės atsiradimas ar pasibaigimas; *modus* – nustatymas alternatyvinės prievolės, turinčios du objektus, kurių vieną sumokėjus, išnyksta debitoriaus prievolė; pasižadėjimas mokėti tam tikrą pinigų sumą, jei nebus duotas numatytas daiktas (*stipulatio poenae*); sutarties vykdymo vietos pasirinkimas (*locus*); duodama kreditoriaus naudai garantija ir t.t.

Be to, Romėnai sąlygas skirstė į grupes pagal įvairius kriterijus. Labiausiai paplitęs sąlygų skirstymas yra į atidedamąsias ir naikinamąsias bei teigiamas ir neigiamas.³⁸ Teigiamos yra tokios sąlygos, kurios lemia civilinio teisinio santykio pasikeitimą priklausomai nuo atliekamo veiksmo, o neigiamos – priklausomai nuo to, kad sąlygos nebus įgyvendintos. Logiška, kad atidedamosios yra tokios sąlygos, kurios sieja teisinių padarinių atsiradimą su ateityje atsirandančia aplinkybe, o naikinamosios – kurios lemia ne teisinių padarinių atsiradimą, o jų išnykimą. Kalbant apie atidedamąsias ir naikinamąsias sąlygas, verta paminėti, kad taip buvo skirstomi ir terminai, kurių reikšmė buvo tapati - susijusi su teisinių padarinių atsiradimu arba nustojimu galioti. Taip pat, terminai buvo skirstomi ir pagal apibrėžtumo lygį: tiksliai apibrėžti, santykinai apibrėžti arba sąlyginiai.

1.4 Šalių valios išraiškos formos

Apie sutarties šalių valios svarbą pripažįstant susitarimą sutartimi jau buvo kalbėta pristatant valią kaip vieną iš esminių sutarties sąlygų elementų, kur nurodyta, kad dėl tokių valios trūkumų kaip: tik vienos iš šalių valios išreiškimas; pasiūlymo atsiėmimas prieš jo priėmimą; ir sutikimo davimas juokais sutartys pripažintos negaliojančiomis.

Tačiau vidinis valios turėjimas sudaryti sutartį negali turėti jokių teisinių pasekmių, nes kol ji nėra išreikšta išoriškai kiti asmenys apie ją nieko nežino. Pranciškus Stanislovas Vitkevičius mokomajame leidinyje įvardija šias valios išreiškimo formas: žodis, raštas, gestas ir konkliudentiniai veiksmai.³⁹ Kai kurioms sutartims (*nexum*, *mancipatio* ir kt.) buvo nustatyta griežtos formos reikalavimas, tačiau vėlesniu laikotarpiu jau nemaža dalis sutarčių nebuvo

³⁸ Nekrošius, *supra note*, 3: 224.

³⁹ Vitkevičius, *supra note*, 13: 15.

siejamos su konkrečia forma. Atitinkamai dėl sutarties formos nustatymo arba ne, jos skirstomos į formaliausias arba neformaliausias.

Neatsiejamas kiekvienos sutarties elementas yra ir sutarties forma, kuri buvo ypač svarbi Senovės Romoje.⁴⁰ Jau žinoma, kad senovės privatinės teisės sutartys buvo sudaromos atliekant sakralinius apeigas ir veiksmus. Šių sutarčių (*nexum ir mancipatio*) sakrališkumas jau buvo aptartas viename iš magistrinio darbo poskyrių todėl čia verta paminėti tik tai, kad iš pradžių teisė daugiausia reikšmės teikė išorinei valios išraiškai į tikrąją valią nekreipiant dėmesio. Tačiau ilgainiui, toks požiūris keitėsi ir pradėdamas skirti dėmesys tikrajai šalių valiai, aiškinant, kad išorinis valios išreiškimas įtakos neturi ir vis dėlto yra svarbu išsiaiškinti tikrąją šalių valią. Tai lėmė, kad Romos teisininkai pradėjo sutartis skirstyti ne tik į verbalines ir literalines, bet kartu prie jų išskyrė konsensualines ir realines. Realinių sutarčių sudarymui esminiu elementu laikytas daikto perdavimas, o konsensualinių – šalių valios sutapimas.

1.5 *Ius civile* formuojama kontrakto samprata ir jos problematika

Kontraktas (*contractus*) – tai sutartis, kurios pagrindu sukuriama *ius civile* pripažįstama ir ginama prievolė. Romoje ne kiekvienos sutarties pagrindu įgytoms reikalavimo teisėms teikta ieškininė gynyba. Tai, ar iš sutarties įgyta reikalavimo teisė bus ginama ieškiniu, priklausė nuo formalaus elemento (*causa civilis*) (jame romėnų jurisprudencija išvelgė prievolės atsiradimo šaltinį) egzistavimo. Šiuolaikinėje teisėje pripažįstama ir pagrįstai laikytina, kad sutartis yra svarbiausias prievolių kilmės šaltinis. Didžiausią juridinių faktų, kurių pagrindu sukuriami prievoliniai teisiniai santykiai, dalį sudaro teisinę tvarką atitinkantys subjektų valios išraiškos aktai – sutartys, kurias sudarydamos, šalys sau sukuria atitinkamas subjektines teises ir pareigas. Socialine prasme teisė visuomenėje yra suprantama kaip socialinio elgesio reguliatorius, kuris išsivysto iš žmonių bendravimo⁴¹, šiuo atveju anksčiau minėtas žmonių bendravimas, konstruojant sutartis ir kuriant atitinkamas teises bei pareigas pripažįstamas kaip sutarčių teisė.

Šiuolaikinėje teisėje egzistuojantis kontraktinės laisvės principas, reiškiantis civilinės teisės subjektų laisvę sudaryti ne tik tipines, tiesiogiai įstatyme numatytų rūšių sutartis, tačiau ir bet kuriuos kitus susitarimus, kurie atitinka teisėtumo (neprieštaravimo teisės nustatytiems imperatyvams) ir suderinamumo su gerais papročiais (*bonos mores*) reikalavimus sustiprina sutarties kaip prievolių atsiradimo šaltinio reikšmę. Sutarties laisvės principo nusakymui vartojama populiari sentencija: *Pacta sunt servanda*⁴² (*pacta conventa servabo*). Svarbu atkreipti dėmesį tai, kad su sutarties laisvės principu lyginamoje minėtoje sentencijoje kalbama apie

⁴⁰ „Senovės Romoje egzistavo pažiūra: forma *dat esse rei* sudaro daikto esmę, todėl, nesilaikant nustatytos formos taisyklių, jas iš esmės pažeidžiant, sutartis nebuvo laikoma sudaryta. Vitkevičius, *supra note*, 13: 18.

⁴¹ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Ketvirtasis leidimas, Vilnius: Justitia, 2014), 155.

⁴² Aleksandra Teresė Veličkienė, *Lotynų kalba* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010), 212.

*pactum*⁴³, o ne apie *contractus*, t. y. sutartį, sudaromą remiantis *ius civile*. Būtent čia atrandama kontraktų sampratos problemos esmė: romėnų *ius civile* apskritai nepripažino šiandien sutarčių teisės pamatą sudarančio kontraktinės laisvės principo, o laikėsi absoliučiai priešingos pozicijos, kuri nusakoma kaip kontraktinis nominalizmas. Tai reiškia, jog Romos piliečių teisė civiline sutartimi, kuriančia *obligatio civilis*, t. y. prievolę, kurios įvykdymo galima pareikalauti iš skolininko pareiškiant jam asmeninį ieškinį, laikė ne bet kokį teisėtą ir geriems papročiams neprieštaraujantį šalių susitarimą, o tik griežtai reglamentuotas tipines sutartis – kontraktus. Kitaip tariant, užuot įtvirtinusi pamatinę kontraktinės laisvės nuostatą, *ius civile* kūrė tipinių sutarčių katalogą bei kūrė ieškinių, kuriais galima pareikalauti iš tipinės sutarties atsirandančios prievolės įvykdymo, sistemą. Tuo tarpu apie garsiojoje sentencijoje minėtų paktų privalomumą galima kalbėti tik gerokai vėlesniame romėnų teisės raidos etape, kai mėginama plėsti *ius civile* sukurtą sutarčių sistemą. Kita vertus, tokio turinio sutarties laisvės principo, kokį žinome šiandien, romėnų teisė niekuomet neįtvirtino: visa sutarčių teisės raida Romoje liudija tik artėjimo prie kontraktinės laisvės tendenciją.

⁴³ neformalų šalių susitarimas, kuris iš pradžių Romoje nebuvo privalomas ir nesukurdavo prievolių piliečiams.

2. KONTRAKTŲ SISTEMA

Pirmoje magistrinio baigiamojo darbo dalyje atskleista kontrakto (sutarties) samprata, jo subjektai, turinys ir šalių valios išraiškos formos svarba, leidžia laisvai atriboti kontraktą nuo elementaraus susitarimo. Pagal nurodytus kontrakto požymius, galima teigti, kad Romoje teisinių santykių pasikeitimą lėmė ne bet koks teisėtas ir geriems papročiams neprieštaraujantis šalių susitarimas, o tik griežtai reglamentuotos tipinės sutartys – kontraktai. Šioje valstybėje galiojusio griežto sutarčių katalogo kūrimas ir egzistavimas įvardijamas kaip kontraktinis nominalizmas.⁴⁴

Jau žinoma, kad kontraktas (*contractus*) – tai sutartis, kurios pagrindu sukuriama *ius civile* pripažįstama ir ginama prievolė.⁴⁵ Romėnų teisėje neužteko šalių valių sutapimo, susitarimas, kad jis būtų privalomas, turėjo būti apvilktas teisinio iškilmingumo rūbais, kurie jį paverčia sutartimi. Taigi buvo reikalinga teisinė forma, kurią saugojo skundas. Paprastas šalių valių sutapimas Romoje neturėjo teisinės svarbos, bet, įdedant tą valių sutapimą į iškilmingos sutarties rėmus, galima tokią svarbą jam suteikti. „Tai vadinamoji formalizmo sistema. Tokia sistema turėjo savų pranašumų: aiškumo ir tikrumo; sutarties sudarymą buvo nesunku įrodyti liudytojų pagalba – pagrindine to meto įrodinėjimo priemone; laikas nuo valių sutapimo iki iškilmingo sutarties sudarymo leisdavo permąstyti sutarties esmę ir turinį; vykdymo atžvilgiu teisėjui būdavo lengviau konstatuoti formalinės sutarties turinį nei šalių valių sutapimo turinį; formalinės sutarties turinys aiškiai joje išreikštas, akivaizdu, koks jos turinys, sutarties sąlygų aiškinimas, interpretavimas nereikalingas, kreditorius yra tikras, ką gaus sutartį vykdant, o debitorius – ką turės atlikti. Tokios sistemos trūkumai: laiko gaišimas dėl procedūrų; reikalingas abiejų šalių suėjimas į vieną vietą; interpretacijos griežtumas gali būti staigmena šalims dėl galimų nuostolių: kreditoriui – dėl negalėjimo reikalauti tų nuostolių, kurie nenumatyti sutartyje, debitoriui – dėl negalėjimo atsisakyti vykdyti sutartį, net jei jis gali įrodyti, kad tai yra klaida arba kad sudarė sutartį grasinamas, taip pat negali reikalauti užtęsti sutarties vykdymą, kad galėtų ją įvykdyti geruoju.“⁴⁶

„Institucijose“ Gajus skirstė sutartis į keturias rūšis pagal jų atsiradimo momentą bei turinį: nuo daikto perdavimo, žodžio, rašto arba susitarimo⁴⁷. Pagal tokį skirstymą numatomos ir keturios romėnų teisės pripažįstamos kategorijos – realiniai, verbaliniai, literaliniai bei konsensualiniai kontraktai, poskyriuose kiekvieną iš jų nagrinėsime atidžiau.

⁴⁴ Jonaitis, *supra note*, 16: 346.

⁴⁵ *Ibid*, 347.

⁴⁶ Dovilė Drusytė, „Bendrujų romėnų prievolinės teisės nuostatų įtaka šiuolaikinei civilinei teisei“ (magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2007), 27, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2033957/2033957.pdf>.

⁴⁷ Stasys Vėlyvis ir Marius Jonaitis, „Gajaus institucijos“ (Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2012), 293.

2.1 Verbalinės sutartys

Jau pats pavadinimas verbaliniai (žodiniai) kontraktai sufleruoja, kad šios sutartys sudaromos naudojant lingvistines, žodines formuluotes, t. y. užduodant klausimą ir pateikiant atsakymą. Svarbiausia iš šios rūšies kontraktų yra pripažįstama stipuliacija (*stipulatio*). Be to, verbalinės sutartys buvo naudojamos duodant kraitį – *dotis dictio* ir libertinui įsipareigojant neatlygintinai teikti paslaugas savo patronui (*iusiurandum liberti*). Plačiau panagrinėsime kiekvieną iš verbalinių sutarčių.

Stipuliacija verbalinis kontraktas, kildinamas iš senosios romėnų iškilmingos priesaikos *sponsio*, kurią galėjo duoti tik romėnai, sudaroma naudojant griežtą formuluotę: kreditoriui – užduodant klausimą, o skolininkui – atsakant į jį. Nors XII lentelių įstatymai šios sutarties nemini, tačiau manoma, kad *stipulatio* atsiradimas siejamas su šio įstatymo pasirodymu. Nors stipuliacijos forma buvo paprasta, tačiau galima išskirti keletą jos esminių bruožų.

Visų pirma, tai *formali* sutartis, tokį jos bruožą diktuoja šalių valios išraiškos forma, kuri privalo atitikti teisės keliamus reikalavimus. Žodinė formulė, vartojama stipuliacijoje buvo klausimo ir atsakymo formos: „Ar sąžiningai pažadi? Sąžiningai pažadu“, „Ar duosi? Duosiu“ ir kt. Toks žodinis stipuliacijos pobūdis veda prie antrojo jos bruožo – tai *šalių privalomumo būti vienu metu, vienoje vietoje, pasikeitimas klausimais ir atsakymais turėjo būti tiesioginis*. Šalių užduodami klausimai buvo vertinami ir gramatine prasme: klausimai ir atsakymai galėjo būti užduodami tik lotynų kalba, taip pat, veiksmazodis, vartojamas užduodant klausimą, turi pasikartoti skolininko atsakyme. Nesilaikant šių gramatinių reikalavimų sudaryta sutartis buvo negaliojanti, nekelianti teisinių padarinių sutarties šalims. Akivaizdu, kad žodinės formuluotės reikalavimas kelia sunkumus kurtiesiems ir nebyliams. Todėl šiuo atveju asmens veiksnumą ribojantis faktas buvo ne tik psichikos sutrikimai, tačiau ir *fizinė negalia*. Stipuliacijos sutartys buvo vienašalės: kreditorius yra tik kreditorius, skolininkas – tik skolininkas.

Keičiantis laikams stipuliacijos formalumai buvo švelninami⁴⁸: iš pradžių ja galėjo naudotis tik piliečiai (*sponsio*), vėliau ji tampa prieinama ir peregrinams⁴⁹, taip pat mažesnis dėmesys skiriamas žodžių atitinkamai formuluotei ją sudarant⁵⁰. Tuo ši sutartis buvo patogi piliečiams ir peregrinams naudojama savo poreikių tenkinimui, nes jos abstraktumas leido bet kokią susitarimą pakeisti į sutartį, kurios sudarymui svarbiausias faktas – klausimo ir atsakymo forma. Dėl tokio sušvelninimo, nors verta pabrėžti, kad formalistika vis dar lieka esminiu šios sutarties bruožu, civilinėje apyvartoje ši sutartis tapo labai plačiai taikoma, universalia sutartimi.

⁴⁸ Iš pradžių *sponsio* sutartis buvo sudaroma labai formaliai vartojant klausimo ir atsakymo formą „*spondeo - spondeo*“, kuri galėjo vartoti tik piliečiai. Nekrošius, *supra note*, 3: 235.

⁴⁹ Peregrinai turėjo vartoti kitas formuluotes ir nuo to laiko sutartis pradėta vadinti *stipulatio*. Vėliau jokio juridinio *sponsio* ir *stipulatio*. *Ibid.*

⁵⁰ Herbert Hausmaninger ir Walter Selb. *Roemisches Privatrecht*. (Wien, 1981), 261 cituota iš Nekrošius, *supra note*, 3: 214.

Kita vertus, nepaisant itin išplėtotos formalistikos, kuri buvo būdinga stipuliacijos sudarymo tvarkai, ši sutartis atverdavo šalims labai plačias galimybes formuoti tarpusavio teisinius santykius atsižvelgiant į savo poreikius. Pagrįstai galima teigti, jog būtent stipuliacija buvo viena iš teisės priemonių, kuri švelnino negatyvias *ius civile* taikyto kontraktinio nominalizmo principo sukeltas pasekmes. Tai susiję su tuo, kad, be kitų jai būdingų savybių, stipuliacija buvo abstraktus sandoris. Tai reiškia, kad promisorias įsipareigojimas perduoti daiktą, sumokėti pinigus buvo atsietas nuo *causa*, t. y. ekonominės priežasties, dėl kurios jis prisiima tokį įsipareigojimą. Klasikinėje teisėje ši abstrakti sutartis sudarė galimybes bet kokią šalių susitarimą perkeisti į sutartį, iš kurios kylančios teisės galėjo būti įgyvendinamos ir ginamos ieškinio tvarka, nes stipuliacijos atveju tai priklausė tik nuo to, ar susitarimo turinį šalys išreikšdavo teisės nustatyta tvarka pateikiamo klausimo ir atsakymo į jį forma. Ne klaida būtų teigti, jog tai buvo ne tik konkretus *ius civile* numatytas kontraktas, bet plačiai taikoma sandorių sudarymo forma.

Stipuliacija taikyta sudarant laidavimo sutartis, įforminant paskolos gavėjo pareigą sumokėti palūkanas už naudojimąsi svetimu kapitalu, kurią buvo draudžiama numatyti neatlygintine laikytoje paskolos sutartyje, sukuriant solidariąją prievolę ir tokiu būdu paskiriant atsarginį kreditorių, skiriant kraitį, nustatant kai kurias ribotas daiktines teises (pavyzdžiui, servitutą) sudarant susitarimą dėl netesybų (*stipulatio poenae*), atliekant novaciją, negatoriniame bei konfesoriniame procesuose sukuriant atsakovo pareigą mokėti netesybas (baudą), jeigu ateityje ir vėl būtų daromi su valdymo atėmimu nesusiję nuosavybės teisės pažeidimai ar trukdoma įgyvendinti servituto teisę.

Kaip jau minėta, be stipuliacijos verbalinėms sutartims priklauso kraičio davimas ir įforminama išlaisvintojo asmens pareiga neatlygintinai teikti paslaugas savo išlaisvintojui. Kraičio davimas buvo laikomas vienašale sutartimi, kadangi čia pakako tik kraičio duodančio asmens pareiškimo, kad kraitis duodamas. Kraičių gaunančio asmens pareiškimas nebuvo svarus, nes nebuvo būtinas. *Dotis dictio* galėjo būti „sudaroma“ prieš santuoką, arba po santuokos sudarymo priešingai nei *iusiurandum liberti*, kurioje toks pažadas buvo duodamas iki suteikiant savo vergui laisvę ir dar kartą atnaujinamas jau paleidus į laisvę. Pastarasis atvejis buvo vienintelis romėnų teisėje, kai civilinė sutartis buvo sudaroma prisiekiant.⁵¹

2.2. Rašytinės sutartys

Įrašų arba rašytinių dokumentų (*litterae*) sudaromų nustatyta rašytine forma kūrimas rodo ir kitą prievolinių teisinių santykių užmezgimo būdą – rašytinius (literalinius) kontraktus. Pirmieji pradėję naudoti rašytinius kontraktus be abejo, buvo Romos piliečiai. Tai buvo įrašai daromi

⁵¹ Jonaitis, *supra note*, 16: 347.

pajamų ir išlaidų knygoje, kurie vadinami ekspensilacija (*expensilatio*). Tiesa, peregrinai taip pat naudojami rašytinėmis sutartimis, tik jiems buvo pritaikytos iš graikų teisės kilusios – cirografas ir singrafa (*chirographum* ir *syngrapha*), kurios nebuvo laikomos savaimė kuriančios sutartinius santykius, o tik naudojamos kaip įrodymai teismo procese.

Jau minėta, kad Romos piliečiai kruopščiai vesdavo pajamų ir išlaidų knygas, kuriose buvo fiksuojamos visos gautos pajamos ir patirtos išlaidos, kas atspindėjo visas to meto atliekamas turtines operacijas, todėl kai kuriais atvejais literalinių kontraktų atsiradimą buvo galima susieti su apdairesniu buhalterijos vedimu⁵². Tokio fakto fiksavimas buvo laikomas rašytinės sutarties sudarymu, siejama su vieno asmens (skolininko) sutikimu, kad kitas asmuo (kreditorius) padarys įrašą savo pajamų ir išlaidų knygoje. Ilgainiui, tokie įrašai tapo fiktyviais, nes čia buvo rašoma tik tariamai gautos pajamos ar patirtos išlaidos, realiai jokio lėšų judėjimo nebūdavo. Fiktyvumas buvo naudojamas skirtingais tikslais, būtent pagal jį yra skiriama dviejų skirtingų rūšių įrašai pajamų ir išlaidų knygoje: perrašymas nuo dalyko asmeniui (*transcriptio a re in personam*) ir perrašymas nuo asmens asmeniui (*transcriptio a persona in personam*).

Siekiant sudaryti rašytinę sutartį, kurios tikslas yra perrašymas nuo dalyko asmeniui, tinkamas pavyzdys yra su pirkimo – pardavimo sutartimi. Čia perrašymas vykdavo į pajamų skiltį įrašant sumą, kurią skolininkas skolingas, o išlaidų skiltyje – tokia pat pinigų suma įrašoma kaip išmokėta skolininkui. Perrašymo nuo asmens asmeniui atveju – dalyvaujant trimis asmenimis kreditorius pajamų skiltyje įrašydavo sumą, kurios galėjo reikalauti iš skolininko, o išlaidų skiltyje – tą pačią sumą, kaip išmokėtą trečiajam asmeniui. *Transcriptio a persona in personam* tikslas buvo skolininko pasikeitimas ir šiam tikslui pasiekti buvo sėkmingai išnaudojama ekspensilacija.

Kalbant apie rašytines sutartis ir prisimenant pelegrinų galimybes jomis naudotis, Jonaitis M. teigia, kad tų galimybių (cirografo ir singrafos) skirtumai buvo daugiau formalaus pobūdžio. Cirografu yra pripažįstamas ne kas kita, o vekselis – pasirašomas skolininko vieno egzemplioriumi ir atiduodamas kreditoriui, o singrafa – surašoma dviem egzemplioriais, pasirašoma abiejų šalių ir po vieną egzempliorių atitenka šalims.

2.3. Realinės sutartys

Realinių sutarčių skiriamasis bruožas išskiriantis jas iš kitų rūšių sutarčių yra daikto perdavimas. Vien tik susitarimo tarp šalių, kad vienas ar kitas daiktas bus perduodamas (kaip pvz. paskolos sutartyje - pinigai) sutarties nesukuria. Čia matome, kad susitarimas, nors ir yra būtinas, tačiau yra vertinamas tik kaip pažadas dėl ateityje būsimos sutarties sudarymo, o sutarties

⁵² Andrew D. E. Lewis ir David John Ibbetson. *The roman law tradition* (United Kingdom: Cambridge University Press, 1994), 100.

sudarymo momentu yra laikomas daikto perdavimas. Romėnų civilinėje teisėje buvo žinomi keturi realinių kontraktų tipai: paskola (*mutuum*), panauda (*commodatum*), pasauga (*depositum*) ir įkeitimas (*pignus*). Atidžiau kiekvieną iš minėtų tipų panagrinėsime atskiruose šio poskyrio skyreliuose, kuriuose, siekiant sistemiškumo, sutartys bus nagrinėjamos objektų ir sutarties šalių teisių bei pareigų požiūriu.

2.3.1 Paskola (*mutuum*)

Paskolos sutarties istorinė raida gali būti skaidoma į du etapus: ankstyvąjį ir vėlyvąjį. Ankstyvoji paskolos sutarties forma, tai *nexum*. Kita vertus, greta formaliosios *nexum*, Romoje nuo seniausiųjų laikų lygiateisiškai klostėsi ir neformalios paskolos sutartis *mutuum* teisiniai santykiai. Išvystytoje Romoje *mutuum* liko vienintele paskolos sutarties forma.⁵³ Paskolos sutartis yra laikoma reikšmingiausia iš realinių sutarčių⁵⁴.

Šio tipo realinis kontraktas buvo naudojamas perleidžiant nuosavybės teisę į tam tikrą kiekį pakeičiamųjų, apibūdinamų rūšiniais požymiais daiktų. Justiniano Institucijose įtvirtinta tai kad: prievolė, atsirandanti iš paskolos sutarties, yra susijusi su tokiais daiktais, kurie gali būti atskiriami pagal svorį, skaičių, kiekį, kaip vynas, alyva, kviečiai, tam tikra pinigų suma, varis, auksas, sidabras. Atskaičiuodami ir atmatuodami šiuos daiktus, juos perduodame tam, kad taptų gavėjo nuosavybe, o mums būtų grąžinti ne tie patys daiktai, bet tos pačios rūšies ir kokybės. Paskolos pavadinimas kyla iš to, jog šiuo būdu daiktai mano yra perduodami tau, kad taptų tavaisiais.⁵⁵

Paskolos davėjas perleisdavo nuosavybės teisę, suteikdavo visišką laisvę naudotis, disponuoti paskolintu daiktu, o paskolos gavėjas įsipareigodavo sugrąžinti tokį patį kiekį tos pačios rūšies daiktų nurodytu laiku, o nesant nustatyto grąžinimo termino – paskolos davėjui pareikalavus. Paskola būdavo duodama ne tam, kad asmuo ją davęs atgautų tą patį daiktą (taip būna panaudos arba pasaugos sutarties atveju), o tam, kad atgautų tos pačios rūšies daiktą. Tačiau jeigu grąžinamas yra kitos rūšies daiktas, pvz. vynas vietoje kviečių, tai nelaikom paskolos sutartimi. Vienintelis būtinas šios sutarties elementas yra nuosavybės teisės į paskolos objektą perkėlimas, tai reiškia, kad paskolą duoti galėjo tik skolinamo daikto savininkas.

Mutuum objektu galėjo būti tik pakeičiamieji daiktai ir pamatuojamieji daiktai. Dažniausiai pasitaikantis paskolos sutarties objektas buvo pinigai, tačiau šia sutarties forma buvo naudojama perleidžiant vyną, alyvą, auksą ir kitus objektus, kurie buvo aktualūs to meto

⁵³ Marius Jonaitis, „Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2005), 190.

⁵⁴ Lewis ir Ibbetson, *supra note*, 52: 113.

ekonominėje apyvartoje. Kalbant apie paskolos sutarties objekto įvairumą verta paminėti, *contractus mohatrae* – tai paskolos sutarties atmaina, vadinama netiesiogine paskola. *Contractus mohatrae* atveju paskolos objektu būdavo ne pinigai, o tam tikras paskolos davėjui priklausantis daiktas, kurį paslaugos gavėjas įgydavo ne nuosavybės teisės į daiktą, o teisę šį daiktą parduoti ir gautomis lėšomis disponuoti kaip kreditu.

Šioje sutartyje šalys nebuvo lygiavertės, nes paskolos davėjui pareikalavus ar suėjus nustatytam grąžinimo terminui paskolos gavėjas turėjo grąžinti tokį patį kiekį ir tos pačios rūšies daiktų, kurie jam buvo paskolinti. Todėl akivaizdžiai matoma šalių nelygybė – viena šalis yra tik pareigos saistomas skolininkas, o kita – kreditorius, turintis reikalavimo teisę. Vienintelė iš visų keturių žinomų realinių kontraktų, paskolos sutartis buvo ta, kurioje paskolos gavėjas privalėjo grąžinti tik tai ir tik tiek, kiek buvo paskolinta. Kadangi daiktai tapdavo skolininko nuosavybe, jam teko ir daiktų atsitiktinio sunaikinimo rizika, todėl skolininkas nebuvo atleistas nuo pareigos grąžinti sunaikintus daiktus. Nors Romoje ir galiojo praktika, kad buvo gaunamas atlyginimas už teise naudotis kapitalu suteikimą, tačiau pati paskolos sutartis nebuvo palūkanų mokėjimo garantas. Palūkanų mokėjimo nustatymui Romėnai dažniausiai naudojosi stipuliacija, apie kurią jau kalbėta verbalinių sutarčių poskyryje.

Siekiant sutramdyti Romėnų teisėje išplitusią netinkamą komercinę praktiką, kai paskolos buvo teikiamos šeimos galvos valdžioje esantiems asmenims, išleistas *senatus consultum Macedonianum*. Šio Senato nutarimo esmė yra, kad pavaldiems vaikams buvo uždrausta imti paskolas be *pater familias* žinios ir sutikimo. Tokį nutarimą priimti paskatino realus įvykis, kuomet vienas jaunuolis nužudė savo tėvą tikėdamasis iš tėvo palikimo grąžinti skolą, kurios pareikalavo kreditorius.

Romėnų teisėje galiojo įvairios specialios taisyklės, reglamentuojančios gabenimą jūra⁵⁶. Nagrinėjant paskolos sutartis galima išskirti specifinę jų rūšį – jūrinę arba kitaip dar vadinamą prekybinę paskolą (*fenus nauticum, pecunia traiecticia*). Ši paskolos rūšis yra perimta iš graikų teisės, čia skolininkas yra apsaugotas nuo pasiskolinto kapitalo ir palūkanų grąžinimo atsitiktiniu žūties atveju. Faktinei laivybos paskolai buvo būdinga tai, kad kreditorius prisiėmė reiso riziką, nes paskolos grąžinimo reikalavimas priklausė nuo sėkmingos kelionės. Pvz. laivo kapitonas įsipareigoja grąžinti pasiskolintą daiktą ir sumokėti sutartas palūkanas tik tuomet, kai laivas pasiekia paskirties uostą. Kompensuojant didelę riziką, kreditoriui nebuvo nustatyta viršutinė palūkanų norma, tačiau vėliau Justinianas nustatė iki 12 % mokėtinų palūkanų ribą⁵⁷.

Romėnų sutarčių teisės atspindys matomas ir šiuolaikinėje civilinėje teisėje. LR CK 6.870 str. 3d. pažymima, kad nuo daiktų perdavimo momento paskolos gavėjui tenka daiktų

⁵⁶ Lewis ir Ibbetson, *supra note*, 52: 148.

⁵⁷ Милан Бартошек. *Римское право: панниация, термины, определение*. (Москва, 1989), 131 cituota Nekrošius, *supra note*, 3: 32.

atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika. Stipuliacijos institutas gali būti laikomas specialiuju paskolos sutarties tipu, kaip LR CK 6.878 ir 6.879 str. numatytų vekselių ir obligacijų pirmtaku, taip pat iš jūrinės paskolos, dėl didesnės kreditoriaus rizikos yra perimtas ir paskolos gavėjo kontroliavimas, kaip šis naudoja paskolą (plg. LR CK 6.877 str. 1 d.). LR CK 2.11 str. 2 d. 1 p. draudžia asmenims, kurių veiksnumas apribotas be rūpintojo sutikimo, skolintis ar skolinti, jei suma didesnė kaip du vidutiniai mėnesiniai darbo užmokesčiai. Nors Romoje apsaugos priemonės asmenims, kurie yra ribotai veiksnūs arba neveiksnūs, buvo savitos, nulemtos to meto socialinių aktualijų, tačiau čia taip pat randama panašumų.

2.3.2 Pasauga (*depositum*)

Dr. Marius Jonaitis disertacijoje nurodo net kelis romėnų teisės šaltiniuose iškilusius pasaugos sutarties apibrėžimus: pasauga, tai esantis daikto padėjimas ilgam laikui ir pasauga reiškia tai, kas atiduota kitam asmeniui saugoti, o pavadinimas kilęs iš to, kad kažkas buvo padėta. Priešdėlis „de“ skirtas pabrėžti, jog viskas, kas susiję su daikto saugojimu, yra patikėta saugotojo gerai valiai.⁵⁸

Pasaugos kontrakto pagrindu vienas asmuo perduoda kitam asmeniui kilnojamąjį daiktą neatlygintinai saugoti, o gavusysis įsipareigoja grąžinti daiktą jį davusiam asmeniui pareikalavus. Sutarties šalys vadinamos deponentu (*deponens*) – duodantis daiktą ir depozitoriumi (*depositarius*) gaunantis daiktą. Šios sutarties objektu galėjo būti tik kilnojamasis daiktas apibūdinamas individualizuojančiais požymiais. Taip pat deponentas neprivalėjo būti perduodamo daikto savininku, nes depozitorius po daikto perdavimo tapdavo tik daikto laikytoju, tai reiškia, kad daiktas buvo perduodamas tik saugojimui, o ne perduodama nuosavybės teisė juo laisvai disponuoti.

Ilgainiui deponentai pradėjo perdavinėti saugoti pakeičiamus rūšiniais požymiais apibūdinamus daiktus ir tai aišku, dažniausiai būdavo pinigai. Taip atsirado netaisyklinga pasauga, nes šiuo atveju depozitorius jau tapdavo ne daikto laikytoju, o savininku ir turėjo teisę juo disponuoti. Lygiagrečiai savininko atsiradimui, atsirasdavo ir pareiga grąžinti ne perduotą saugoti daiktą, o tos pačios rūšies ir tokį patį kiekį daiktų. Pagal tai, kad objektas atiduodamas priešingos šalies nuosavybėn ir objektas yra pakeičiamas rūšiniais požymiais apibūdinamas daiktas nesunkiai atpažįstama paskolos sutartis, tačiau verta paminėti, kad kalbama, nors ir apie netaisyklingą, tačiau pasaugos sutarties atmainą (*deposito irregular*), kuri sudaroma abiejų šalių interesais. Antroji pasaugos sutarties atmaina yra sekvestracija (*depositum sequestre*) – tai pasaugos sutartis, kuri

⁵⁸ Jonaitis, *supra note*, 53: 196.

sudaroma ginčo objektui apsaugoti, kuris perduodamas saugoti iki kol truks su daiktu susijusios bylos nagrinėjimas teisme. Po teismo proceso sekvestro depozitorius turi pareigą grąžinti daiktą teismą laimėjusiai šaliai. Dar viena specifinė pasaugos sutarčių atmaina yra būtinoji pasauga – (*depositum miserabile, depositum necessarium*) kuria daiktas perduodamas saugoti gresiančios stichinės nelaimės ar suirutės atveju. Akivaizdu, kad kilus potvyniui, gaisrui, žemės drebėjimui ar kitoms stichinėms nelaimėms deponentas neturi realios galimybės įsitikinti depozitoriaus tinkamumu saugoti daiktą, todėl šio atsakomybė už saugotinus daiktus buvo griežtesnė, nes įrodžius nesąžiningumo faktą buvo galimybė atgauti dvigubą perduoto saugoti turto vertę.

Gaunantis daiktą pasaugai asmuo turėjo tik saugoti daiktą, o ne jį naudoti, nes nesąžiningas naudojimas daiktu buvo laikomas vagyste, taip pat esant reikalui atkurti perduotą daiktą, į tokį, kokį jis gavo su visomis atliekamomis funkcijomis ir priedais. Pasaugai daiktą perduodantis asmuo privalėjo atlyginti visas išlaidas susijusias su daikto pasauga, pat kompensuoti nuostolius, kurie atsirado dėl pasaugai perduodančio asmens kaltės. Pvz.: žalai atsiradus dėl to, kad pasaugai buvo perduotas vergas, kuriam nurodyta vagiliauti.⁵⁹

Jau minėta, kad pasaugos sutartis yra neatlygintinė, sudaroma deponento interesais ir jokios naudos saugotojas iš to negauna, todėl įprastai saugotojas ir neatsakydavo už lengvą kaltę, o tik už tyčią arba jai prilygintą didelį neatsargumą. Tačiau, jei depozitorius neteisėtai naudodavosi saugoti perduotais daiktais, jo atsakomybė buvo išplečiama ir atsakydavo jis už bet kokio laipsnio kaltę bei atsitiktinį daikto žuvimą.

Šiuolaikinėje civilinėje teisėje pasaugos sutartis yra reikšmingai pakitusi ir skiriasi nuo romėnų teisės sampratos apie šią sutartį. Visų pirma šiuolaikinė teisė neabsoliutina realinio sutarties pobūdžio, o laikosi nuomonės, kad ši sutartis gali būti tiek realinė, tiek konsensualinė. Taip pat skirtingas ir atlygintinumo požymio traktavimas, nes LR CK 6.830 str. 2 d. įtvirtinta nuostata, kad pasaugos sutartis gali būti ir atlygintinė, ir neatlygintinė, tai priklauso nuo šalių susitarimo. Tačiau skirtingai nei LR CK daugumos romėnų teisininkų nuomone, pasaugos sutartis yra grindžiama draugiškais santykiais, todėl bendroji tendencija yra laikyti šią sutartį neatlygintine. Be minėtų skirtumų tarp šiuolaikinės pasaugos sutarties reglamentavimo ir romėnų teisės pasaugos sutarties sampratos yra ir panašumų: aiškiai matoma romėnų teisės įtaka specialiųjų pasaugos atvejų teisinio reglamentavimo srityje (LR CK 6.830 str. 1 d., 6.835 str., LR CK 6.849 str. ir LR CK 6.863 str.), kuriuose atpažįstame visas tris, anksčiau minėtas, romėnų teisėje galiojusias, pasaugos rūšis.

⁵⁹ Robert Warden Lee, *Elements Of Roman Law With Translation Of The Institutes Of Justinian* (London: Sweet & Maxwell Limited, 1956), 287-288. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.36491/page/n301/mode/2up>.

2.3.3 Panauda (*commodatum*). Santykis su *precarium*

Panaudos sutarties šalys komodantas (panaudos davėjas) ir komodatorius (panaudos gavėjas) susitaria, kad panaudos davėjas perduoda gavėjui nesuvartojimą daiktą neatlygintiniam naudojimuisi, o gavėjas įsipareigoja sutartu laiku grąžinti daiktą. Justinianas Institucijose atskleidžia panaudos sutarties esmę atribodamas ją nuo panaudos sutarties: „tam, kuriam naudojimui perduodamas svetimas daiktas, t.y. tam, kas juo naudojasi, prievolę sukuria daikto perdavimas ir jis yra atsakingas pagal *actio commodati*⁶⁰. Kita vertus, jo situacija labai skiriasi nuo to, kam buvo suteikta paskola, kadangi perduodant daiktą, nesiekama, jog jis taptų gaunančiojo nuosavybe, todėl yra atsakingas už to paties daikto sugrąžinimą“.

Kadangi komodatorius turėjo pareigą grąžinti tą patį daiktą, tai šios sutarties objektai galėjo būti tik nesuvartojami, individualiais požymiais apibūdinami daiktai. Dažniausiai į panaudos subjektų sąrašą papildavo kilnojamieji daiktai, tačiau tai nereiškia, kad buvo draudžiama panaudos sutartimi duoti nekilnojamąjį daiktą. Pasitaikydavo atvejų, kai šios sutarties objektu buvo ir suvartojамieji daiktai tačiau toks perdavimas nebuvo siejamas su įprastiniu perduodamų daiktų vartojimu, pvz.: vaisių perdavimas puotos stalui papuošti, bet ne svečiams vaišinti. Taip pat, prie suvartojамųjų daiktų priskiriami ir pinigai, tačiau juos panaudos sutartimi galima perleisti tik tuos, kurie nėra aktualūs ir necirkuliuoja apyvartyje kaip to meto atsiskaitymo priemonė, pvz.: monetas, perduodamos numizmatikos parodai. Visais atvejais panaudos sutartis turi būti neatlygintinė, nes priešingu atveju, atlyginimas atitenkantis panaudos davėjui iš panaudos gavėjo už naudojimąsi daiktu yra nuomos sutarties skiriamasis bruožas.

Panaudos, kaip ir pasaugos sutartyje galime atpažinti esantį šalių nelygiavertiškumą. Nuo daikto perdavimo momento komodatorius tapdavo susaistytas pareigos grąžinti daiktą, o komodantas įgydavo reikalavimo teisę dėl daikto sugrąžinimo sutartyje suėjus terminui. Tačiau, kiek vėliau komodatorius įgijo teisę reikalauti su daiktu susijusių išlaidų, kurių jis neprivalėjo prisiimti sau atlyginimo, šią situaciją puikiai iliustruoja pavyzdys, kuomet vergo maitinimo išlaidos yra priskiriamos komodatoriui, tačiau vergo gydymo išlaidos, jei šis jau buvo perduodamas sergantis arba su lėtinėmis ligomis buvo galima reikalauti iš komodanto. Be abejo, komodatorius perduotą daiktą turėjo naudoti tinkamai ir atsakingai, nes daikto naudojimas ne pagal sutartį arba ne pagal daikto paskirtį buvo kvalifikuojamas kaip naudojimosi daiktu vagystė. Kalbant apie tinkamą daikto naudojimą svarbus aspektas yra ir daikto grąžinimas nustatytu laiku. Romoje panaudos sutartimi buvo perleidžiami daiktai, kurie reikalingi konkrečiam kelionės tikslui pasiekti (žirgas), darbui nudirbti (vergas) ir pan. Todėl suėjus nustatytam terminui, grįžus iš

⁶⁰ Tai reiškia skolinčiojo civilinėje teisėje pateiktą ieškinį skolininkui dėl neatlygintinai paskolinto daikto grąžinimo.

kelionės, kuriai buvo duodamas žirgas, ar vergui nudirbus darbus, kuriems atlikti jis buvo perduotas, panaudos objektas turėjo būti grąžintas komodantui.

Be panaudos davėjo pareigos atlyginti vergo gydymo išlaidas, kuomet jis buvo perduotas jau sergantis minimos ir kitos pareigos, tai: leisti panaudos gavėjui naudotis daiktu sutartą terminą ir pagal sutartas aplinkybes, taip pat atsakyti už panaudos gavėjo patirtą žalą, kuomet panaudos objektas yra su trūkumais ar apgaulingos kokybės ir šias aplinkybes panaudos davėjas iš anksto žinojo. Pvz.: jei panaudai buvo perduodami nesandarūs indai su vynu ar aliejumi ir šie jau buvo sugedę, nors buvo perduodami kaip tinkamos kokybės produktai⁶¹.

Nagrinėjant panaudos sutarties objektą ir atsižvelgiant į tai, kad panaudos sutartis yra neatlygintinė kyła asociacijų su Romoje išsivysčiusia *precarium* – neatlygintine kilnojamojo ar nekilnojamojo daikto arba teisės į daiktą perdavimą naudotis kitam asmeniui pagal jo prašymą. Toks išsivystymas kilo iš turtingųjų Romos žemvaldžių, kurie ėmė neatlygintinai perduoti žemės sklypus naudotis savo klientams arba išlaisvintiesiems. Tačiau nors ir netrūksta panašumo į panaudos sutartį, *precarium* būtina atskirti nuo jos. Visų pirma panaudos sutartyje komodantas negalėjo reikalauti grąžinti daiktą prieš terminą, o iš prekaristo daiktas galėjo būti pareikalautas bet kuriuo metu. Antrasis esminis skirtumas yra tas, kad *precarium* iš esmės nėra laikoma kontraktu, tai yra traktuojamas kaip grynai faktinio pobūdžio santykis.

Susiklosčius situacijai, kai reikalaujamas daiktas suėjus jo grąžinimo terminui neperduodamas atgal komodantui, šis galėjo reikalauti jo daikto atneštos naudos perdavimo jam, o daikto žuvimo atveju ir nuostolių atlyginimo. Panaudos sutarties sudarymas yra siejamas su komodatoriaus interesais, todėl vadovaujantis intereso principu buvo išplečiama atsakomybė už bet kokio laipsnio kaltę, taip pat buvo taikoma objektyvaus pobūdžio atsakomybė – už atsitiktinį daikto žuvimą ar sugadinimą. Romėnų teisės leido nutraukti panaudos sutartį prieš terminą, kai daiktas naudojamas ne pagal paskirtį ar sutarties reikalavimus, arba, kai daikto skubiai prireikia pačiam panaudos davėjui⁶².

Šiuolaikiniame civiliniame įstatyme taip pat randami panašumai į romėnų teisę: panaudos sutartimi yra perduodamas nesunaudojamas daiktas (LR CK 6.629 str. 1 d.); įtvirtinta panaudos gavėjo pareiga išlaikyti ir saugoti perduotą daiktą, nustatyta panaudos gavėjo atsakomybė esant bet kokiai kaltės formai (LR CK 6.636 str.). Taip pat, kaip ir romėnų teisėje LR CK 6.634 str. 1 d. yra numatyta ir tam tikra paskolos davėjo atsakomybė, o esant situacijai, kai daiktas naudojamas ne pagal paskirtį, arba daikto skubiai prireikia pačiam panaudos davėjui, numatytas ir sutarties nutraukimas prieš terminą (LR CK 6.641 str.).

⁶¹ Lee, *supra note*, 59: 287.

⁶² Jonaitis, *supra note*, 53: 196.

2.3.4 Įkeitimo sutartis (*pignus*)

Paskutinė likusi neaparta realinė sutartis Romėnų sutarčių teisės sistemoje yra *pignus* – įkeitimas. Šios sutarties pagrindu skolininkas (įkaito davėjas), siekdamas užtikrinti jį saistančios prievolės įvykdymą, perduoda daiktą kreditoriui (įkaito gavėjui) laikyti, o šis įsipareigoja skolininkui įvykdžius pagrindinę prievolę daiktą grąžinti. Šios sutarties sudarymo momentas yra laikomas įkeičiamo turto perdavimas kreditoriui. Nors įkaito gavėjas tapdavo tik daikto laikytoju, jis turėjo užtikrinti tinkamą laikymą, negalėjo naudotis daiktu be skolininko sutikimo, o įkaito davėjui sumokėjęs skolą – grąžinti daiktą. Kita šios sutarties šalis – skolininkas – buvo įpareigotas padengti kreditoriaus išlaidas, kurios susijusios su tinkamu jo daikto laikymu ir priežiūra, taip pat, padengti patirtus nuostolius, jei dėl įkeisto daikto atsirastų žala.

Įkeitimo sutarties esmė yra užtikrinti kreditoriaus reikalavimo teisę, kurią garantuoja skolininko pareiga įkeisti objektą, pasireiškianti objekto perdavimu kreditoriui ir ribotos daiktinės teisės į jį nustatymu kreditoriaus naudai. Nors įkeitimo sutartis yra sudaroma kreditoriaus interesais pagrindinė įkaito gavėjo prievolė yra sumokėjęs skolą grąžinti nesugadintą, nepablogintą daiktą, o jos nesumokėjęs – pasirūpinti, kad būtų kuo naudingiau parduotas, ir grąžinti likutį įkaito davėjui.

2.4 Konsensualiniai kontraktai

Paskutinioji kontraktų grupė – konsensualiniai kontraktai – buvo vienas didžiausių romėnų teisės laimėjimų, kadangi manoma, jog panašaus sutarčių modelio tuo metu už Romos sienų gyvenančios tautos neturėjo⁶³. Konsensualinių kontraktų grupė yra vėliausia, o jų formavimuisi daugiausia įtakos turėjo intensyvėjantys prekybiniai santykiai tarp romėnų bei svetimšalių (taigi, vystėsi *ius gentium* pagrindu). Šiems kontraktams nereikėjo tarti ar užrašyti specifinių apibrėžtų žodžių (kaip verbalinių ar literalinių kontraktų atveju) ar būtinai perduoti daiktą (kaip realinių kontraktų atveju) – konsensualinių kontraktų esmę sudarė prievolės atsiradimas iš paties šalių susitarimo⁶⁴. Ankstyvieji Romos piliečių kontraktai (verbaliniai, literaliniai ir realiniai) pasižymėjo dideliu formalizmu, kuris atsispindėjo tiek kontrakto sudarymo metu, tiek ginant pažeistas teises teisme⁶⁵.

⁶³ Alan Watson „The Evolution of Law: The Roman System of Contracts“. *Law and History Review*, Vol. 2, No. 1, (1984): 8, https://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/496/.

⁶⁴ Adolf Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1953), https://archive.org/details/bub_gb_oROLAAAIAAJ/page/n411/mode/2up.

⁶⁵ Tadas Lukošius, „*Pretoriaus vaidmuo romėnų teisės plėtroje*“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2016), 61, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:35471651/>.

Konsensualinių kontraktų sampratą ir esmę nusako Justinianas: teisiniai santykiai susaisto šalis tuomet, kai yra susitariama ir tam visiškai nėra būtina nei rašytinė forma, nei šalių dalyvavimas, taip pat nėra būtina ką nors perduoti, kad atsirastų teisiniai santykiai, o pakanka, kad asmenys, sudarantys sandorį, pasiektų susitarimą. Romėnų teisėje būta keturių pagrindinių konsensualinių kontraktų tipų: pirkimo – pardavimo (*emptio - venditio*), nuomos (*locatio - conductio*), bendrovės kontraktas (*societas*) ir pavedimo kontraktas (*mandatum*).

2.4.1 Pirkimo – pardavimo sutartis

Pirkimo – pardavimo sutarties pagrindu pardavėjas (*venditor*) įsipareigodavo pirkėjui (*emptor*) užtikrinti nuolatinį netrukdomą įgyjamo daikto (ar kitaip vadinamos - prekės) valdymą, o pirkėjas įsipareigodavo perduoti pardavėjo nuosavybėn sutartą pinigų sumą, t. y. sumokėti nustatytą kainą (*pretium*).

Šio tipo kontraktas išsivystė per ilgą istorinę raidą, nes pirmykščiai pirkimo – pardavimo santykiai, sudaromi tarp Romos piliečių, buvo įforminami mancipacijos pagalba. Mancipacijos atveju pirkimas – pardavimas vykdavo mokant už prekę grynaisiais pinigais, atsiskaitant iš karto ir tiesiogiai perduodant daiktus. Natūralu, kad ilgainiui, plėtojantis ekonomikai ir prekybiam – piniginiam ūkiui tokia sutarties sudarymo forma tapo nepatogi nei vienai iš sutarties šalių. II a. pr. Kr. pradžioje: ekonominiai ir socialiniai pokyčiai subrandino poreikį pirkimo - pardavimo sutarties sudarymui mažinti formalumą, o kai kada ją sudaryti net per atstumą. Todėl, komercinėje prekyboje pradėjo plisti sutartys, kurias sudarant buvo įsipareigojama sumokėti pinigus už prekes ar šias perduoti ateityje. Taigi, pirkimas – pardavimas buvo pradėtas įgyvendinti paprastuoju, neformaliuoju būdu – šalims tiesiog susitariant dėl prekės perdavimo ir jos kainos, tačiau tuo metu dar nebuvo galima įvardinti šio tipo sutarties priskirti konsensualiniams kontraktams. Manoma, kad tik šalių nuoširdumas buvo įrodymu, kad sutartis sudaryta⁶⁶. Tobulėjanti prekyba su peregriniais ir pretorių vaidmuo įtakojo pirkimo – pardavimo sutarties pripažinimą konsensualiniu kontraktu, tai galutinai įvyko, kai šio tipo sutartims pretoriai garantavo ieškininę gynybą. Tokiu būdu, su neatsiejamu pretorių indėliu *emptio – venditio* tapo konsensualiniu kontraktu, kur šalių susitarimo dėl prekės ir jos kainos pakako, kad būtų laikomas sudarytu. Vienu reikšmingiausių romėnų teisės pasiekimu iki šiol yra laikytina vien tai, kad pirkimas – pardavimas buvo priskirtas konsensualinių sutarčių kategorijai⁶⁷.

Pirkimo – pardavimo sutartis buvo dvišalis kontraktas, kuriame šalys (pardavėjas ir pirkėjas) tuo pačiu metu buvo ir kreditoriumi, ir skolininku. Kad pirkimo pardavimo sutartis būtų

⁶⁶ Lee, *supra note*, 59: 318.

⁶⁷ Jonaitis, *supra note*, 53: 199.

sudaryta, turėjo atitikti esmines sutarties sąlygas – t. y., kaip jau minėta, šalių susitarimas dėl prekės ir jos kainos. Vertinant šios sutarties objektą verta paminėti, kad Romėnų teisėje šios sutarties objektu galėjo būti bet kuris, turinę vertę turintis, iš civilinės apyvartos neišimtas daiktas. Dažniausiai į materialiujų daiktų kategoriją patekdavo žirgai, žemės sklypai ir kt. to meto vertingi daiktai, o į nematerialiujų: servitutas, reikalavimo teisė. Viena iš pirkimo – pardavimo sutarties šalių, pardavėjas – privalo užtikrinti nuolatinį ir netrukdomą daikto valdymą, todėl objektu galėjo būti laikomi net ir svetimi, pardavėjui nuosavybės teise nepriklausantys daiktai. Jau minėta, šio tipo sutartis imtos sudaryti ir susitariant dėl ateityje perduodamo daikto ir sumokamos sumos už jį. Todėl objektu yra laikomi ne tik jau realiai egzistuojantys, tačiau ir tik ateityje atsirasiantys daiktai, kurių realiuoju sutarties sudarymo momentu dar nėra. Romėnų teisėje buvo paplitę du atvejai tokiems (neegzistuojantiems) daiktams įsigyti, kurie buvo žinomi kaip: būsimų daiktų pirkimo – pardavimo sutartis (*emptio rei speratae*) ir tikimybės pirkimas (*emptio spei*). *Emptio rei speratae* atveju⁶⁸, tokia sutartis sukeldavo padarinius tik jei būsimieji daiktai iš tiesų atsirasdavo, o *emptio spei*⁶⁹ sutartis buvo besąlyginis sandoris, nes jau susitarimo metu egzistuodavo reali tikimybė įgyti tam tikrą turtą, todėl šiuo atveju pirkėjas turėjo pareigą sumokėti pinigų sumą nepaisant to įgijo perduodamą daiktą ar ne⁷⁰.

Antroji, esminė sąlyga, lėmusi konsensualinio kontrakto sudarymą yra kaina, dėl kurios turėjo susitarti šalys. Kainai Romėnų teisėje buvo keliami reikalavimai, visų pirma ji privalėjo turėti piniginę išraišką. Būtent šis reikalavimas konsensualiniai pirkimo pardavimo sutarčiai ją aiškiai atriboja nuo mainų sutarties, nes pirkime – pardavime jau nėra dviejų prekių, kurios iškeičiama viena į kitą, o yra tik prekė ir jos kaina. Antras reikalavimas kainai yra jos apibrėžtumas pardavėjo arba pirkėjo nuožiūra, tačiau čia svarbu paminėti, kad kainą nustatyti turėjo galimybę nebūtinai tik viena iš sutarties šalių, bet ir trečiasis asmuo. Paskutinis, trečiasis reikalavimas keliamas kainai – ji turėjo būti reali, tai reiškia, kad nebuvo galima perduoti daiktą už tariamą arba simbolinę kainą. Nepaisant to kad klasikinės Romėnų teisės laikotarpiu nebuvo kvestionuojamas klausimas dėl kainos teisingumo, atitikties prekės vertei, poklasikiniu laikotarpiu radosi galimybė sudarytą pirkimo – pardavimo sutartį ginčyti motyvuojant dideliu nuostoliu, patirtu sudarius sutartį.

Pagrindine pardavėjo pareiga buvo laikoma prekės perdavimas ir užtikrinimas, kad pirkėjas įsigyjamu daiktu galės netrukdomai naudotis ir jį valdyti. Todėl pardavėjas nuo sutarties sudarymo momento iki prekės perdavimo momento buvo atsakingas už prekę, ją privalėjo rūpestingai saugoti ir išlaikyti be būklės pabloginimo. Iki daikto perdavimo pirkėjui pardavėjas

⁶⁸ Pvz.: derliaus, kurį pardavėjas ateinančiais metais surinks savo vynuogyne pardavimas Jonaitis, *supra note*, 16: 364.

⁶⁹ Pvz.: kai nuperkamos žuvis ar paukščiai, kuriuos reikia sužvejoti ar pagauti. *Ibid.*

⁷⁰ Pvz.: laikant, kad sutarties objektas buvo perkamos žuvis ar paukščiai, kuriuos reikia sužvejoti ar pagauti, o žūklė arba medžioklė buvo nesėkminga.

buvo atsakingas už bet kokią kaltę. Net atsitiktinio žuvimo atveju, kai prekė dar neperduota pirkėjui, o sutarties objektas yra apibūdinamas rūšiniais požymiais (vynuogės, javai, aliejus) pardavėjas nėra atleidžiamas nuo prekių perdavimo ir privalo pirkėjui perduoti kitą atitinkamos rūšies daiktą. Tačiau individualiais požymiais apibūdinamo daikto (pavyzdžiui vergo, gaisro sunaikinto pastato) pardavėjas, jei nebuvo pažeidęs daikto perdavimo pirkėjui terminų, tapdavo laisvas nuo bet kokios prievolės pirkėjui, o pirkėjas patirdavo žalą, nes nors ir negavo prekės, sutartą sumą už ją privalėjo sumokėti.

Be atsakomybės už atsitiktinį daikto žuvimą, pardavėjas buvo atsakingas ir už parduotą – perduotą pirkėjui svetimą daiktą, arba nuosavą daiktą, tačiau tokį, kuris turi teisinius trūkumus. Teisiniais trūkumais galima įvardinti ribotą daiktinės teisės į daiktą turėjimą (pavyzdžiui, servitutas). Pardavus tokį daiktą pardavėjui kildavo atsakomybė už evikciją⁷¹. Iš pradžių sudarant pirkimo – pardavimo sutartis evikcija buvo nustatinėjama sudarant papildomą sutartį, naudojant stipuliacijos formą, kuria pardavėjas įsipareigodavo sumokėti dvigubai tiek, už kiek daiktas buvo nupirktas, o klasikinėje teisėje evikcija tapo vienu iš pirkimo – pardavimo sutarties turinio elementų ir atskirai, naudojanti stipuliacijos kontraktu, jos nustatyti nereikėjo. Taip ši pardavėjo atsakomybė, nuėjusi ilgą raidos kelią, šiandieninėje sutarčių sistemoje yra žinoma kaip garantija, kad daiktas neturi esminių trūkumų ir pareiga, patvirtinti daikto nuosavybės teisę⁷².

Laipsniškai, tačiau vystėsi ir pardavėjo atsakomybė už fizinius parduodamo daikto trūkumus. Vadovaujantis senosios teisės pirkimo sąlygomis, kai pinigai už parduodamą daiktą mokami ir daiktas perduodamas iš rankų į rankas iš karto, pardavėjas nebuvo saistomas tokios atsakomybės, išskyrus, kai pardavėjas aiškiai užtikrindavo atitinkamų daikto savybių buvimą, tačiau realiai tos savybės nebuvo aptinkamos. Pirkimo – pardavimo sutarčiai tapus konsensualine, pardavėjo atsakomybė už tokį savybių užtikrinimą niekur nedingo, o buvo dar labiau išplėsta ir apėmė atsakomybę už tyčinį daikto trūkumų nutylėjimą. Įtakingos permainos vyko atsiradus kuruliniams edilams⁷³, kuriuose buvo išvardinti svarbiausieji trūkumai su kuriais pardavėjas privalėjo supažindinti pirkėją. Justiniano teisėje nuostatos, kuriuos iš pradžių pagal kurulinius edilus buvo taikomos vergų ir kinkomų gyvulių pardavimų sutartims, imtos taikyti visoms pirkimo – pardavimo sutartims.

Vertinant antrosios pirkimo – pardavimo sutarties šalies – pirkėjo pareigas, aiškiai matyti, kad jų buvo mažiau. Svarbiausia pirkėjui buvo sumokėti susitartą kainą už prekę ir laiku ją

⁷¹ turto atėmimas iš jo pirkėjo pagal teismo ar arbitražo sprendimą, padarytą remiantis trečiojo asmens teisėmis paaiškėjus, kad tas turtas prieš pardavimą priklausė trečiajam asmeniui. Turto pardavėjas privalo pirkėjui grąžinti sumokėtus pinigus ir atlyginti nuostolius. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, „Evikcija“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://www.vle.lt/Straipsnis/evikcija-53891>.

⁷² Jonaitis, *supra note*, 16: 365.

⁷³ Išsiaiškinius, kad yra trūkumai, kurių pardavėjas iš karto neatskleidė, pirkėjui suteikta galimybė ginti savo pažeistas teises pareiškiant ieškinį.

atsiimti. Gavus prekę ir laiku nesumokėjus už ją pinigų sumos buvo skaičiuojami delspinigiai, o laiku neatsiėmus tinkamai pateiktos prekės, pardavėjas turėjo teisę reikalauti išlaidų padengimo, kurios susidarė saugant daiktą iki kol ją atsiėmė pirkėjas. Akivaizdu, kad vertinant pirkimo – pardavimo sutarties šalių atsakomybę, pirkėjas yra palankesnėje ir mažiau atsakomybės užtraukiančioje pozicijoje nei pardavėjas.

Tobulėjanti prekyba ir ekonominiai santykiai vis skatino ieškoti patogesnių, užtikrintesnių būdų pirkimo – pardavimo sutarties sudarymui, todėl turinį buvo imta modifikuoti papildomų sutarčių pagalba. Svarbiausios iš jų buvo šios:

1. geresnio pasiūlymo sąlyga (*in diem addictio*) – tai papildoma sutartis, kuria šalys nustatydavo, jog iki tam tikro, šalių apibrėžto termino (*in diem*), pardavėjas turės teisę nutraukti sutartį ir sudaryti naują sutartį su palankesnes sąlygas (pavyzdžiui, aukštesnę kainą ar greičiau sumokėti) oferentui;
2. atpirkimo teisė (*pactum de retrovendendo*) – buvo išlyga, kad pardavėjas iki tam tikro apibrėžto termino galės reikalauti iš pirkėjo atpirkti daiktą;
3. susitarimas dėl atpirkimo (*pactum de retroemendo*) – tai sutartis, kurios pagrindu pardavėjas įsipareigodavo iki tam tikro apibrėžto termino atpirkti pirkėjo įsigytą daiktą;
4. pardavimas išbandymui (*pactum displicentiae*) – šios sutarties pagrindu pirkėjas galėjo per nustatytą terminą atsisakyti pirkimo – pardavimo sutarties, jei prekė jam buvo netinkama;
5. sutartis dėl pirmumo teisės nupirkti daiktą (*pactum protimeseos*) – tai sutartis, kuria pardavėjas užsitikrindavo sau pirmumo prieš kitus oferentus teisę tuo atveju, jei ateityje pirkėjas sumanytų parduoti nusipirktą daiktą;
6. atsitiktinumo sąlyga (*lex commissoria*) – šios sutarties pagrindu pardavėjas užsitikrindavo sau galimybę atsisakyti pirkimo – pardavimo sutarties, jei pirkėjas iki nustatyto termino pabaigos nesumokėtų už nupirktą daiktą.

Šiuolaikinėje teisėje atpažįstami romėnų teisės pirkimo – pardavimo sutarties bruožai. LR CK 6.306 str. 1 d. įtvirtinta, kad pirkimo – pardavimo sutarties dalyku gali būti tik iš apyvartos neišimti daiktai, taip pat nurodoma, kad galimas ne tik jau egzistuojančio, bet ir ateityje būsimo ar pardavėjo sukuriama daikto pardavimas (LR CK 6.306 str. 2 d.). Kaip romėnų teisėje taip ir LR CK 6.307 str. 1 d. pirkimo – pardavimo sandoris yra laikomas nuginčytinu, jei parduodamas daiktas nepriklauso pardavėjui ir šis neturi savininko sutikimo jo parduoti. Dar daugiau sąlyčio taškų randama kalbant apie pardavėjo atsakomybę nuginčijant tokį sandorį, kuomet ne tik grąžinamas parduotas daiktas ar prekės kaina jos savininkui, bet ir atlyginami nuostoliai (LR CK 6.323 str.). Romėnų teisės įtaka aiškiai matoma ir nustatant pardavėjo atsakomybę už fizinius trūkumus, netinkamų daiktų pardavimą, numatytos pirkėjo teisės reikalauti mažinti kainą arba

atsisakyti sutarties, kuomet parduodamas netinkamos kokybės daiktas (LR CK 6.334 str.). reikšmingos įtakos pirkimo – pardavimo sutarties reglamentavime turėjo romėnų teisės teisininkų praktika sprendžiant dėl kainos ir jos teisingumo klausimo, nes taip išvengta apsimestinio pirkimo – pardavimo sutarčių, kuriomis iš tiesų pridengiama dovanojimo sutartis. Nepaisant perimtų pardavėjo pareigų šiuolaikinė teisė įsisavino ir nuostatas dėl daiktų atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizikos, kuri pereina pirkėjui nuo to momento, nuo kurio pagal įstatymus ar sutartį pardavėjas laikomas tinkamai įvykdžiusiu savo pareigą, jei kitaip nenumato pati sutartis (LR CK 6.320 str. 1 d.)

2.4.2 *Locatio conductio* – nuomos sutartis ir jos atmainos

Romėniškuose teisės šaltiniuose įtvirtintas išsamus konsensualinio nuomos sutarties pobūdžio atskleidimas, kuriuose nurodyta, kad šios sutarties sudarymo faktui yra svarbiausia šalių susitarimas, o svarbiausiuoju iš sutartyje esamų susitarimų laikomas – susitarimas dėl sutarties nuomos kainos⁷⁴.

Nuomos sutarties pagrindu šalys (nuomotojas ir nuomininkas) įsipareigoja viena kitai, atitinkamai nuomotojas (*locator*) nuomininkui (*conductor*) perduoti naudotis tam tikrą daiktą, teikti paslaugas ar atlikti darbą mainais už piniginį atlyginimą. Iš tokio sampratos pateikimo akivaizdu, kad Romoje buvo skiriamos trys nuomos sutarties atmainos: daikto nuoma (*locatio – conductio rei*), paslaugų nuoma (*locatio – conductio operarum*) ir darbo nuoma (*locatio – conductio operis a fecti*). Toks nuomos sutarties skirstymas į atmainas kilo iš skirtingo nuomos sutarties dalyko, kuris daikto nuomos atveju buvo teisė naudotis materialiuoju daiktu, paslaugų nuomos – specialios kvalifikacijos nereikalaujantis paslaugų teikimas ir darbo nuomos sutarties dalykas buvo materialus tam tikro darbo rezultatas. Pagal atitinkamo daikto, paslaugų, rezultato suteikimą arba gavimą šalys šioje sutartyje vadinamos: nuomotoju – teikiančiu daiktus, paslaugas, arba daikto rezultata ir nuomininku – gaunančiu minėtus nuomos sutarties dalykus.

Nuomos sutarčiai būtinas atlygintinumo požymis atiboja šią daikto nuomos sutartį nuo neatlygintinio daikto perdavimo panaudai, o paslaugų teikimo ar rangos sutartį – nuo neatlygintinio paslaugų ar daikto perdavimo, kuris vadinamas dovanojimu (*donatio*).

Kadangi nuomos sutartis yra žinoma trijų jau minėtų atmainų, tai kiekvieną iš jų nagrinėsime atidžiau. Daikto nuomos sutarties pagrindu nuomotojas įsipareigo davė nuomininkui perduoti naudotis tam tikrą individualiais požymiais apibūdinamą daiktą, o nuomininkas – už naudojimąsi daiktu sumokėti nuomos mokesčių (*merces, pensio*) pinigais ir grąžinti daiktą, kai sueidavo nustatytas terminas. Esminiai šios sutarties elementai buvo šalių susitarimas dėl

⁷⁴ Jonaitis, *supra note*, 53: 202.

naudojimosi daiktu ir atlyginimas, išreiškiamas pinigine išraiška. Jau sampratoje įtvirtinama, kad daikto nuomos sutarties objektu galėjo būti individualiais požymiais apibūdinamas materialusis daiktas, išskyrus suvartojamuosius. Kalbant apie atlyginimą (nuomos mokestį) galima rasti panašumų į pirkimo – pardavimo sutartyje galiojančius kriterijus kainos nustatymui. Taigi, nuomos mokestis turėjo būti realus, išreiškiamas apibrėžta pinigų suma ir neapsimestinis. Tačiau nuomos mokestis nebūtinai turėjo atitikti tikrąją suteikiamos paslaugos vertę, pavyzdžiui, žemės sklypų nuomos atveju jis būdavo skaičiuojamas ne pinigine išraiška (pinigų suma), o duodamų vaisių kiekiu. Vertinant daikto nuomos sutarties šalių pareigas matoma taip pat matoma daug panašumo į pirkimo – pardavimo sutartyje šalis saiščiusias pareigas. Nuomotojo pareigoms priskiriama užtikrinti nuomininkui netrukdomą naudojimąsi daiktu, išlaikyti daiktą tinkamos būklės (iki kol šis bus perduotas nuomininkui ir juo bus galima tinkamai naudotis visą terminą), nuomotojas taip pat atsakė už evikciją ir fizinius daikto trūkumus (mažinančius daikto naudingumą), taip pat atlyginti nuostolius (jei išnuomotas daiktas nepasibaigus sutarties terminui buvo perduodamas ar kitaip perleidžiamas) ir kompensuoti būtinąsias bei naudingąsias išlaidas turėtas nuomininko. Nuomininko pareigos buvo dvi aiškiai apibrėžtos: pirmoji, tai sutartyje nustatyto nuomos mokesčio mokėjimas, kuris paprastai buvo mokamas naudojantis daiktu tam tikrais periodais. Periodinis mokėjimas buvo patogus, kadangi tokią pareigą nuomininkas turėjo tol, kol faktiškai naudojosi daiktu, o pareiga išnykdavo, kai naudojimas tapdavo neįmanomas. Antroji svarbi nuomininko pareiga – pasibaigus daikto nuomos sutarties terminui, grąžinti daiktą nepablogėjusios būklės nuomotojui.

Paslaugų nuomos sutartyje viena iš šalių įsipareigodavo atlikti tam tikrus darbus kitos šalies naudai, kuri įsipareigodavo už tai sumokėti nustatyto dydžio atlyginimą. Šioje sutartyje vietoj daikto nuomos sutartyje žinomų šalių (nuomotojo ir nuomininko) į jų vaidmenį stoji darbininkas (*locator*) ir darbdavys (*conductor*). Kadangi, Romoje buvo sėkmingai išnaudojami vergai, apskritai, manyta, visa vergo egzistavimo prasmė, buvo vien dėl jo šeimininko gerovės, tai paslaugų nuomos sutarties taikymo sfera buvo siaura. Šio sutarties objektu laikytini paprasti fiziniai darbai, nereikalaujantys jokių specialiųjų įgūdžių, kvalifikacijos ar išmanymo. Svarbiausia darbininko pareiga buvo atlikti darbą asmeniškai, tačiau pagal sutartį galėjo būti susitariama ir kitaip (kad paslaugas vietoj darbuotojo teiks kuris nors kitas asmuo). Darbuotojas neprarasdavo teisės į atlyginimo gavimą net ir tuo atveju, jei darbai buvo neatlikti, tačiau aplinkybės dėl kurių darbas nebuvo atliktas neturėjo priklausyti nuo darbuotojo. Darbdavio atsakomybėje buvo atlyginimo sumokėjimas darbininkui, tą jis galėjo padaryti šiam atlikus darbą arba dalimis. Pareiga mokėti atlyginimą buvo nepanaikinama ir tuo atveju, kai jis atsisakydavo paslaugų teikimo.

Darbo nuomos sutarties šalys yra *conductor* – priimanti užsakymą ir *locator* – užsakovas, pateikianti užsakymą bei įsipareigojanti sumokėti nustatytą atlyginimą. Šios sutarties sudarymui

buvo būtinas šalių susitarimas ne tik dėl: darbo atlikimo (pavyzdžiui namo pastatymo, auksinio žiedo pagaminimo,) ir atlyginimo dydžio nustatymo (išreikšto piniginiu kiekiu), bet ir medžiagos pristatymo. Paprastai, asmuo užsakinėdamas tam tikro gaminio pagaminimą privalėjo duoti medžiagą, reikalingą to daikto pagaminimui (pavyzdžiui, jei užsakinėjama anksčiau minėto auksinio žiedo gamyba, pristatomas auksas). Ši darbo nuomos sutarties sąlyga yra skiriamasis bruožas, nes laikoma, kad jei darbas bus atliekas iš nuosavos medžiagos, tokia sutartis bus laikytina daikto pirkimo – pardavimo sutartimi. Nuo paslaugų nuomos sutarties ją galime atriboti pagal objektą, nes objektas darbo nuomos sutartyje yra darbinis rezultatas (pasekmė), o ne pats darbas (paslaugų nuomos sutarties objektas) nepriklausomai nuo jo rezultatų. Vykdam užsakymą, gamintojo darbas turėjo būti atliekamas asmeniškai, jei tik taip nurodyta sutartyje, priešingu atveju – gamintojas galėjo nurodyti savo pavaldiniams atlikti visą darbą arba tik tam tikrą jo dalį tačiau tokiu atveju gamintojui tekdavo atsakomybė už netinkamą patikėtinio atlikti darbą parinkimą. Gamintojas atsakė už paprastą aplaidumą, atsirandantį dėl to, kad nesilaikoma aukšto lygio rūpesčio, kurį bet kokio pobūdžio aplinkybėmis atliktų geras ir rūpestingas asmuo (*culpa levis in abstractio*), taip pat už atsitiktinį daikto žuvimą iki pristatant jį užsakovui. Užsakovo atsakomybėje buvo pateikti užsakytam gaminiui pagaminti reikalingą medžiagą, atsiimti užsakytą gaminį ir sumokėti sutartą piniginių atlygį. Romėnų teisėje pradėjus vystyti darbo nuomos sutartis plačiai paplitusi, šiandien yra žinoma, kaip rangos sutartis, kurioje užsakyto daikto gamintojai yra vadinami rangovais, o rangovų pavesti asmenys dėl užsakyto darbo atlikimo – subrangovais.

Šiuolaikinėje teisėje nuomos sutarties samprata ir jos reglamentavimas nepakitęs. Pagrindinėmis nuomininko teisėmis ir pareigomis yra laikomas nuomos objekto naudojimas pagal paskirtį ir nuomos sutarties sąlygų laikymasis. Pabloginus nuomos sutarties objekto būklę ar jį praradus neatsakoma tik tuomet, kai tai įvyko be jokios nuomininko kaltės. Kitaip tariant, nuomininkas nuomos objektu privalo rūpintis taip, kaip rūpestingas šeimos tėvas rūpintųsi daiktu. Už daikto praradimą atsakomybė netaikoma taip pat tik nesant kaltės, šios nuostatos įtvirtintos LR CK 6.500 ir 6.502 str. Be jau minėtų nuostatų perėmimo iš romėnų teisės šiuolaikinėje teisėje atpažįstamas subnuomos atvejo reglamentavimas (LR CK 6.490 str. 1 d.), pagrindas nutraukti nuomos sutartį, „tylusis“ nuomos sutarties pratęsimas (LR CK 6. 481 str.), taip pat ir teisė reikalauti sumažinti nuomos sutartį (LR CK 6.487 str. 1d.).

2.4.3 Jungtinė veiklos sutartis – bendro, turtinio pobūdžio tikslo link

Bendrovės arba jungtinės veiklos sutarties (*societas*) pagrindu bendrininkai (*socii*) įsipareigodavo padaryti turtinę vertę turinčius įnašus ir drauge veikti⁷⁵ siekdami sutarto, apibrėžto, teisės neuždrausto turtinio pobūdžio tikslo. Jau sampratoje apibrėžta, kad bendrovės tikslų įgyvendinimui būtinas yra materialus turtas, kuris buvo naudojamas ne vien ekonominių tikslų siekimui, tačiau sudarant ir kitokio pobūdžio bendrovę⁷⁶. Sampratoje taip pat nusakoma, kad bendras tikslas turi būti teisėtas, t. y. geriems papročiams neprieštaraujantis ir neturintis jokių piktavališkų paskatų.

Bendrovės kontraktai buvo neformalūs, tai reiškia, kad susitarimas dėl bendros veiklos vystymo galėjo būti sudaromas bet kokia forma, tik svarbiausia, kad jame būtų būtinoji sąlyga – aiškiai išoriškai išreikšta valia sukurti bendrovę. Bendrovės sutartys galėjo būti dvišalės arba daugiašalės, atlygintinės, kauzalinės, kuriančios geros valios, dvišalę lygiavertę prievolę. Buvimas viena iš dvišalės lygiavertės sutarties šalių reiškia bendrininkų tapimą ir kreditoriais ir skolininkais vieni kitiems. Bendrininkus saistė pareiga atlikti veiksmus, kurie yra būtini bendrų tikslų siekimui, tokie veiksmai galėjo būti: turtinių įnašų įnešimas, daiktinių teisių į turtą ir kitą objektą perdavimas, galimybės laikinai naudotis daiktu suteikimas netgi bendrininkų darbas. Dėl turto, kuris buvo perduodamas bendrovei radosi bendrininkų bendrosios nuosavybės teisė.

Jau minėta, kad bendrovės sutarties šalys – bendrininkai yra lygiavertės, lygiateisės šalys, todėl be kitų bendrovės egzistavimui būtinų teisių ir pareigų buvo privaloma susitarti dėl pelno ir nuostolių pasidalinimo tvarkos. Jeigu sutartyje nebuvo aiškiai numatyta pelno ir nuostolių tarp bendrininkų padalijimo tvarka, preziumuojama, kad dalijama lygiomis dalimis, nes laikantis lygiateisiškumo – bendrininkai privalėjo gauti tam tikrą bendrovės pelno dalį ir dalyvauti padengiant jos patirtus nuostolius. Siekiant išsaugoti lygiateisiškumą, negaliojančiomis laikytinos tokios bendrovės sutartys, kuriose buvo numatyta, kad kuris nors vienas iš bendrovės narių turi tik dengti nuostolius, o bendrovės pelno dalybos jam nepriklausančios. Tokio tipo bendrovė vadinta *societas leonina* – liūto bendrovė. Solidarioji atsakomybė bendrovėje atsirasdavo tik pagal prievoles, kurios kilusios iš bendros veiklos, o ne pagal asmenines kurio nors iš narių prievoles⁷⁷.

Kalbant apie bendrovę, siaurąją prasme ji apibūdinama kaip asmenų susivienijimas ir tai gali kelti asociacijas su korporacija. Tačiau šių dviejų sąvokų nevertėtų maišyti, nes:

⁷⁵ Prisidėjimas buvo galimas tuo pat metu ir turtu, ir asmeninėmis paslaugomis. Иван Сергеевич Перетерский, Николай Александрович Краснокутский ir kt. „Римское частное право“, (Москва, 1999), 441 cituota iš Vitkevičius, *supra note*, 13: 56.

⁷⁶ Pvz.: šeimos narių paveldint įgytas tam tikras turtas buvo nedalus ir broliai, kaip bendraturčiai, bendrai ūkininkaudami šiuo turtu galėjo naudotis kaip visuma. Lina Mikalonienė, „Jungtinės veiklos (*partnerships*) sutarties teisinė kilmė ir samprata“, Teisė, ISSN 1392–1274, 75 (2010): 82. <http://www.journals.vu.lt/teise/article/viewFile/235/185>.

⁷⁷ Jonaitis, *supra note*, 53: 207.

1. civilinė bendrovė, priešingai nei korporacija, nėra juridinis asmuo;
2. bendrovė vykdo ūkinę veiklą ir išoriniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis jai atstovauja atskiri bendrininkai, o korporacijos atveju – ūkinė veikla nėra vykdoma, santykiuose su trečiaisiais asmenimis šis juridinis asmuo veikia kaip atskiras subjektas nuo savo korporacijos sudėtyje esančių narių ir yra atstovaujamas ne atskirų narių, o organų;
3. bendrovės pabaigia yra siejama su bet koku personaliniu pokyčiu, o korporacijos egzistavimas nepriklauso nuo narių skaičiaus pokyčio.

Taigi, išnagrinėjus atidžiau bendrovės sutarties ir korporacijos sampratas matyti, kad pirmasis, o kartu ir paskutinis jų panašumas yra atrandamas jau minėtame siaurame jų sampratos apibūdinime⁷⁸.

Seniausioji žinoma Romėnų teisės bendrovės sutarties forma yra *consortium*, kuri kilo iš nepadalintos nuosavybės, o ši raskavosi po *pater familias* mirties, kuris mirė nepadalijęs turto. Nepadalinta nuosavybė tarp bendraturčių saistė juos turto bendrumu. Iš pradžių šio tipo bendrovės sutarties susiklostymas buvo galimas tik tarp Romos piliečių, tačiau ilgainiui, ja pradėjo naudotis ir asmenys, kurių jokie giminystės ryšiai nesaistė. Tokius susitarimus, kuriams neformalaus tarpusavio susitarimo pagrindu dažniausiai sudarinėdavo peregrinai. Labiausiai paplitusi bendrovės rūšis buvo *societas omnium bonorum*. Šios bendrovės įkūrimui bendrininkai perduodavo bendrovei visą savo jau turimą turtą ir tą, kuris bus įgytas ateityje. Tai visą bendrininko turtą apimanti bendrovė, kurioje siekiant užsibrėžtų tikslų bendrininko atsakomybė neribojama. Pagal tai, bendrovė kuriama pasikartojantiems ar vienkartiniam sandoriam įgyvendinti, buvo kuriamos *societas alicuius negationis* (pasikartojantiems – pvz.: bendra gamybos ar prekybos įmonė) ir *societas unius rei* (vienkartiniam – pvz.: namo pastatymui). Pelno siekianti bendrovė buvo *societas quaestus* – čia įnašu buvo laikoma visa tai, ką bendrininkai turėjo įgyti iš vykdomos ūkinės veiklos, tačiau bendrininko neatlygintinai gauta turtinė nauda, pvz.: palikimas, nebuvo laikoma bendrovės turtu.

Bendrininkai, tvarkydami bendrovės reikalus buvo atsakingi už bet kokią kaltę, įskaitant ir už tai, jei tvarkydamas bendrovės reikalus bendrininkas nebuvo toks atidus, apdairus ir rūpestingas kaip tvarkydamas asmeninius. Nors bendrovės sutartis grįsta bendrininkų pasitikėjimu ir gera valia, vis dėlto reikalų tvarkymas buvo kontroliuojamas, nes bendrininkai privalėjo pateikti atskaitas ir paaiškinimus apie veiksmus, kuriuos atlikdavo tvarkant bendrovės reikalus.

Bendrovės sutarties pasibaigimo atvejais dažniausiai pasitaikydavo dėl:

1. vieno iš bendrininkų mirties;
2. *capitis deminuto maxima arba media*;

⁷⁸ Bendras apibūdinimas - žmonių susivienijimas.

3. termino, kuriam bendrovės sutartis buvo sudaryta pasibaigimo;
4. vieno iš bendrininkų turto netekimo.

Tačiau pasitaikydavo atvejų, kai bendrovės sutartis būdavo nutraukiama bendru sutarimu tarp bendrininkų, vienai iš šalių atsisakius sutarties, arba pareiškus nepasitikėjimo ieškinį dėl neapdairumo ir nerūpestingumo bendrininkui (*actio pro socio*). Nutraukus bendrovės sutartį minėtais būdais, galutinai bendrininkų santykiai buvo baigiami teismine tvarka – kurios pagalba nustatytas bendrosios nuosavybės teise priklausančio turto padalijimas.

Yra teigiančių, kad bendrovės arba jungtinės veikos sutarties (*societas*) kilmė yra abejotina. Klasikinėje romėnų teisėje randamos partnerystės rūšys pagal šiuolaikinius standartus gali būti laikomos neišvystytomis. Nebuvo taisyklių, leidžiančių pačiai partnerystei sudaryti susitarimus, ir nebuvo svarbu suteikti nuosavybės, kaip tokios savarankiškos teisinės galimybės, taip pat dalyvių atsakomybė buvo ribota⁷⁹.

Šiuolaikinėje Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje jungtinės veiklos sutarties atitikmeniu galime laikyti partnerystę arba bendrovę, kurios yra kuriamos tokiems tikslams įgyvendinti, kurie neprieštarauja įstatymams (LR CK 6.969 str. 1d.). Jungtinės veiklos sutarties sudarymas yra asmeninio pobūdžio, todėl ir šiuolaikinėje teisėje yra išlikęs kaip vienas iš šios sutarties pabaigos pagrindų – partnerio mirtis, jei partneriai sutartyje nėra numatę kitaip (LR CK 6.978 str. 1 d.). Be šio jungtinės veiklos sutarties pabaigos pagrindo iš romėnų teisės perimta ir kiti pabaigos pagrindai: sutarties nutraukimas vieno iš narių reikalavimu (LR CK 6.978 str. 1 d. 5 p.), sutarties termino pabaiga, nes jungtinės veiklos sutartis gali būti terminuota arba ne.

2.4.4 Pavedimas (*mandatum*)

Pavedimo sutartyje dalyvauja dvi šalys: įgaliotojas (*mandans, dominus negotii*) ir įgaliotinis (*mandatarius, procurator*), šios sutarties pagrindu įgaliotojas įgalioja įgaliotinį atlikti tam tikrus veiksmus arba sudaryti sandoriu, o įgaliotinis įsipareigoja tuos veiksmus ar nurodymus atlikti neatlygintinai. Pavedimo kontraktai buvo sudaromi neformalioju būdu, tiesiog susitariant dėl įgaliotinio veiksmų atlikimo. Veiksmų, sudarančių pavedimo dalyką, tikslas negalėjo būti vien tik įgaliotinio interesų tenkinimas, nes tai paverstų pavedimo sutartį negaliojančia. Toks susitarimas būtų pripažįstamas ne kaip kontraktas, o kaip draugiškas patarimas, kuris nesukelia teisinių padarinių. Todėl, kad pavedimas būtų laikomas kontraktu jis turėjo būti duodamas įgaliotojo, trečiųjų asmenų, įgaliotojo ir trečiojo asmens, įgaliotojo ir įgaliotinio, įgaliotinio ir trečiojo asmens interesais. Pagal tai, koks pavedamų atlikti veiksmų pobūdis (kieno naudai ir

⁷⁹ Lewis ir Ibbetson, *supra note*, 52: 143.

interesai šie veiksmai atliekami) skiriama kreditinio pavidimo forma *mandatum qualificatum*⁸⁰ arba *mandatum pecubiane credente*⁸¹. Šios sutarties esmė yra įgaliotojo pavidimas įgaliotiniui suteikti paskolą trečiajam asmeniui arba pratęsti paskolos terminą įgaliotojui prisiimant riziką. Šiandien tokia sutarties forma yra žinoma kaip laidavimo sutartis.

Pavidimo sutarties objektas yra veiksmų atlikimas. Tačiau verta paminėti, kad veiksmai gali būti ne vien faktinio, bet ir juridinio pobūdžio, taip pat gali skirtis jų pobūdis pagal trukmę, t.y. trunkamojo pobūdžio ar vienkartinio. Asmeniui, tvarkančiam visus įgaliotinio reikalus buvo išduodamas generalinis įgaliojimas. Kalbant apie pavidimo sutarties objektą – veiksmų atlikimą, kyla asociacija su kita romėniškosios teisės sutarčių rūšimi – paslaugų teikimo sutartimi, kurios objektas yra artimas šiai *mandatum*. Tačiau verta pažymėti, kad čia yra esminis šių objektų skirtumas – pavidimo sutarties objektas yra tokie veiksmai, kurių atlikimas reikalauja specialiųjų įgūdžių, intelektinių gebėjimų ar tam tikros kvalifikacijos⁸², o minėtos paslaugų teikimo sutarties objektas buvo paprastas, eilinis, nekvalifikuotas darbas⁸³, kurį galėjo atlikti asmenys be tam tinkamo reikiamo išsilavinimo ar darbinės patirties.

Pavidimo sutartyje šalys buvo nelygiavertės – įgaliotinis buvo laikomas skolininku, o įgaliotojas – kreditoriumi. Tačiau jei įgaliotinis, vykdydamas pavesta užduotį ar atlikdamas veiksmą, patirdavo žalą, turėjo teisę reikalauti nuostolių, žalą ar patirtų išlaidų atlyginimo. Pavidimo sutartį nuo paslaugų teikimo sutarties atibojantis objektų skirtumas nėra vienintelis. *Mandatum* yra laikoma neatlygintine sutartimi ir tik ilgainiui, Romoje susiklostė savanoriško atlyginimo (*honorarium*) sumokėjimo įgaliotiniui politika, kuri nebuvo laikoma atlygintinumo požymiu, nes *honorarium* mokėjimas arba ne priklausė vien tik nuo įgaliotojo valios. Įgaliotinis turėjo pareigą tinkamai įvykdyti įgaliotojo pavidimą, kurį vykdydamas privalėjo laikytis geros valios reikalavimų ir paisyti įgaliotojo duodamų nurodymų. Visa, kas gauta, įvykdžius pavidimą buvo perduodama įgaliotojui kartu pateikiant ataskaitą apie atliktus veiksmus. Pagal Justiniano teisę įgaliotinis atsakydavo už bet kokio pobūdžio kaltę (*omnis culpa*), t.y. iš jo buvo reikalaujama, kad pavidimas būtų vykdomas su tokiu rūpestingumu, atidumu ir apdairumu, koks yra būdingas *pater familias*. Įgaliotiniui atsakomybė kildavo ir už netinkamą trečiųjų asmenų įgaliojimui vykdyti pasirinkimą, nes įgaliotasis asmuo galėjo naudotis perįgaliojimui. Perįgaliojimo galimybė rasdavosi tuomet, kai nebuvo būtina įgaliotiniui asmeniškai vykdyti pavidimo, tačiau įrastai, perįgaliojimu nebūdavo naudojamosi. Klasikinėje romėnų teisėje įgaliotinio atsakomybės ribos buvo siauresnės – atsakomybė buvo taikoma tik už tyčią.

⁸⁰ Vėlesnėse teisės sistemose ši pavidimo atmaina imta vadinti *del credere*. Jonaitis, *supra note*, 16: 374.

⁸¹ Иво Пухан, Поленак-Акимовская М. *Римское право*. (Москва, 1999), 266-267.

⁸² Pvz. laisvųjų profesijų atstovų (gydytojų, mokytojų, architektų) teikiamos paslaugos.

⁸³ Pvz.: derliaus rinkimas, gyvulių šėrimas.

Žvelgiant iš įgaliotojo pusės į jo pareigas reikia paminėti, kad šis turėjo pareigą priimti pavedimo įvykdymą, atlyginti išlaidas bei nuostolius (jeigu jų buvo ir jeigu jie kilo ne dėl atsitiktinumo, nenugalimos jėgos), perimti visas pareigas tretiesiems asmenims, atsiradusias dėl įgaliotinio vykdomo įgaliojimo ir įgaliotinį atleisti nuo tolesnio tų pareigų vykdymo.

Pavedimo sutarties pasibaigimas buvo galimas pasibaigus sutartyje nustatytam terminui, mirus įgaliotojui ar įgaliotiniam, arba tiesiog sutartį nutraukus. Sutarties nutraukimas buvo galimas abiemis šalims susitarus arba vienašališkai (vienašalio sutarties nutraukimo teisė priklausė tiek įgaliotiniam, tiek įgaliotojui). Tačiau įgaliojimo nutraukimas ar atsisakymas vienos iš šalių iniciatyva buvo galimas tik tuo atveju pavedimo sutartis dar nepradėta vykdyti.

Galiojančiame LR CK taip pat galima išvelgti perimtų romėnų teisės pavedimo sutarties bruožų. Preziumuojama, kad sutartis yra neatlygintinė, kai ji sudaroma tarp fizinių asmenų, išskyrus atvejus, kai atliekami teisiniai veiksmai atitinka asmens profesinę veiklą, taip pat nurodymai įgaliotiniam turi atitikti teisėtumo, įvykdomumo ir konkretumo požymius. Įgaliotinis atsakingas už sąžiningą ir rūpestingą pareigų vykdymą (LR CK 6.670 str.), nustatomas išlaidų, kurias patyrė įgaliotinis, dėl pavedimo vykdymo atlyginimas (LR CK 6.671 str. 3 d.). Šiandieninėje teisėje taip pat aktualūs išlieka ir pavedimo sutarties pasibaigimo pagrindai: vienam iš asmenų mirus, įgaliotojui nutraukus pavedimą arba įgaliotiniui pavedimo atsisakius (LR CK 6.673 str.).

3. BEVARDĖS SUTARTYS

Bevardės sutartys (*contractus innominati*) - tai naujos sutartys, kurios nepriskiriamos nei vienai iš anksčiau paminėtų sutarčių grupių. Šios sutartys neturėjo savo pavadinimo, kas buvo būdinga kitoms sutartims, (pvz., kitiems standartiniams kontraktams: pirkimo – pardavimo, nuomos sutartims), tačiau nepaisant to, su minėtomis sutartimis turėjo bendrų bruožų: paprastai jie atsirasdavo dėl susitarimo ir reikalavo įvykdyti ar susilaikyti nuo vykdymo vienokio ar kitokio vykdymo.⁸⁴ Jų atsiradimą lėmė ir tai, kad uždara sutarčių sistemos grupė negalėjo apibrėžti naujai atsiradusių ūkinių santykių, kurie buvo patys įvairiausi ir ne visada atitiko tiksliai suformuluotas sutartis. Natūralu, kad sutarčių teisė ir sistema buvo nelanksti, tai įrodo visos romėnų teisės skiriamuoju požymiu laikomas jos pragmatiškumas⁸⁵. Romėnų teisėje pagrindinis visuomeninių teisinių santykių norminimo būdas daugeliu atvejų buvo ne bendrųjų pagrindų dedukcija, bet konkrečių daiktinių, prievolių teisinių santykių tipų identifikavimas. Ne išimtis ir šie sutartiniai teisiniai santykiai, kurių pagrindiniai tipai įkūnyti senajame *ius civile* nustatytame kataloge.⁸⁶ Efektyvia, tokį kontraktinį nominalizmą mažinančia priemone, buvo laikoma abstraktaus pobūdžio stipuliacija, į kurios formą buvo įtraukiama labai įvairūs susitarimai, tačiau vis dažniau imta atlikinėti tokias ūkines operacijas, kurių niekaip nepavyko patalpinti ir įsprausti į uždara, nelanksčią jau esamą kontraktų sistemą.

Romėnų kontraktų sistemoje esantis apibrėžtas tam tikras skaičius sutarčių pasirodė nepakankamas augančios civilinės apyvartos poreikių tenkinimui, todėl naujai augantys ekonominės apyvartos poreikiai skatino kontraktų sistemos plėtrą. Tokia plėtra pasireiškė pirmiausia tuo, kad buvo užtikrinta procesinė gynyba ieškiniais sutartims, kurios buvo sudaromos naujais, neformaliais būdais ir neturinčios atskiro pavadinimo⁸⁷. Klasikiniu laikotarpiu (I-III a.), susiformavus Romos imperijai ir jai išsiplėtus, nuolat augant ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui suklestėjo ir romėnų klasikinė privatinė teisė, kuri naujais neformaliais būdais sudaromas sutartis vadino naujaisiais sandoriais (*nova negotiora*). Viduramžiais (XII-XIII a. I pusėje) Italijoje Bolonijos mieste susiformavusioje pasaulietinės teisės mokykloje veikę glosatoriai šias naujaisias sutartis apibrėžė kaip neįvardintus realinio pobūdžio arba tiesiog bevardžius kontraktus (*contractus reales innominati*).

Visuotinai pripažįstamo ir fundamentaliu sutarčių teisės principu laikomo „*Pacta sunt servanda*“ atsiradimas ir suformulavimas išimtinai glūdi romėnų teisės raidoje. Apskritai žvelgiant

⁸⁴ Deon Hurter Van Zyl, *History and principles of Roman private law* (Durban, South Africa: Mason Pub. Co, 1983), 321.

⁸⁵ Mikelėnas, *supra note*, 5: 33.

⁸⁶ Jonaitis, *supra note*, 53: 208.

⁸⁷ Jonaitis, *supra note*, 16: 377.

į romėnų teisę matyti, kad pagrindinis visuomeninių teisinių santykių norminimo būdas, kuriuo naudojosi romėnų teisės juristai, daugumoje atvejų buvo ne bendrųjų pagrindų dedukcija, bet konkrečių daiktinių, prievoliųjų teisinių santykių tipų identifikavimas. Tokia pati formuojama praktika buvo ir sutartinių teisinių santykių reglamentavime, kad pasireiškia tuo, kad pagrindiniai ir kontraktų tipai yra atpažįstami nagrinėjame *ius civile* nustatytame ir apibrėžtu skaičiumi pasižymėjusiame sutarčių kataloge. Būtent tokia nelanksti, formalizuota ir ribota sutarčių sistema negalėjo tenkinti visų visuomenėje atsirandančių poreikių, todėl imta nuolat sudarinėti susitarimus, kurie galiojo, nors ir „išėjo“ už romėnų teisėje egzistavusio kontraktinio nominalizmo ribų. Tokių naujų susitarimų galiojimą lėmė Ulpianas, teigdamas, kad „net ir tais atvejais, kai sandoris neatitinka kurios nors tipinės sutarties, tačiau remiasi *causa*, atsiranda prievolė“. Šios pozicijos suformavimas buvo išties svarbus žingsnis sutarčių laisvės principo įgyvendinimo link, kuris pasireiškė vienu iš šiuolaikinei civilinei teisei itin reikšmingu etapu – bevardžių sutarčių instituto sukūrimu.

3.1 *Contractus innominati* – realinės sutarties atspindys

Naujųjų bevardžių sutarčių priskyrimas prie realinių sutarčių rūšies yra tikslingas ir teisingas, kadangi sutartis sudaryta ar ne, priklausė nuo vieno iš šalių sutartyje numatytos prievolės įvykdymo. Nors ir vienos iš šalių susitarimas kažką įvykdyti viena kitos naudai savaime nelėmė sutarties atsiradimo, tačiau teisininkų nuomone buvo teisinga suteikti galimybę ginti savo pažeistas teises tokiais atvejais, kai šalys yra pasižadėjusios viena kitai tam tikrų veiksmų įvykdymą ar susilaikymą nuo jų, o tuo labiau, kai viena iš sutarties šalių tokį susitarimą jau yra įvykdžiusi, tikėdamasi iš priešingos šalies, kad ir ši vykdys sutartyje numatytą pareigą. Galima daryti išvadą, kad bevardė sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai bent viena iš šalių yra įvykdžiusi susitarimą ar atlikusi veiksmus / susilaikiusi nuo jų atlikimo, dėl kurio buvo susitarta. Taip teigia ir Dr. Marius Jonaitis, kad „iš bevardžių sutarčių atsiradusių prievolių pripažinimui ir procesinei gynybai reikėjo dviejų prielaidų. Pirma, šalis siejančio sinalagmatinio susitarimo, kuriuo jos yra įsipareigojusios ką nors įvykdyti viena kitos naudai. Antra, vienos iš šalių realiai atlikto įvykdymo to, dėl ko buvo tartasi“⁸⁸.

Iš pradžių šios bevardės sutartys nebuvo veiksmingos, kalbant apie pažeistų teisių gynybą. Susiformavus principui, kad kai bent viena iš šalių yra įvykdžiusi susitarimą ar atlikusi veiksmus / susilaikiusi nuo jų atlikimo, dėl kurio buvo susitarta, sutartis yra laikoma sudaryta, sutartį įvykdžiusi šalis negali priversti kitos šalies įvykdyti savo pareigas numatytas sutartyje. Šiuo klausimu pretoriai pagerino situaciją sukurdami *actio in factum*, kuriuo buvo užtikrintas

⁸⁸ Jonaitis, *supra note*, 16: 379.

susitarimas. Šis ieškinys kartais buvo vadinamas *actio in factum civilis* arba *actio incerti civilis*. Iki Justiniano laikų šie pretorių suformuoti ieškiniai buvo dar labiau išplėsti ir taikomi daugumai atvejų. *Actio praescriptis verbis* ieškinio pagalba kita šalis (nevykdanti sutarties) galėjo būti priversta vykdyti savo susitarimo dalį.⁸⁹

Vokiečių teisininkas, teisėtyrininkas Dr. Reinhard Zimmermann teigia, kad „šiandien nebegalima abejoti, kad šios teisės gynimo priemonės jau buvo pradėtos teikti ir klasikinėje teisėje. Faktiškai tokiu būdu buvo žymiai sušvelninta klasikinė sutarčių sistema. Tačiau, Rytų-Romėnų mokyklų teisingumo reikšmė taip pat nemaža, ypač sisteminės analizės srityje. Pabandyti išskirti plėtros detales yra sunku, kartais net neįmanoma, tačiau galutinis rezultatas aiškus: jau iki Justiniano laikų buvo pripažinta nauja sutarčių sistema.“⁹⁰

Išplėtotą civilinę apyvartą ir besiklostančios įvairios teisinių santykių situacijos lėmė susitarimų tarp šalių įvairenybę. Todėl susitarimus, kuriais šalys viena kitai pasižadėdavo ką nors įvykdyti, o bendra siejanti jas pareiga galėjo būti apibūdinama kaip davimas, suteikimas (*dare*) ar padarymas, atlikimas (*facedere*) buvo klasifikuojamos į keturis tipus:

1. „Duodu, kad duotum“ (*do ut des*) – naudojama daikto perleidimui kitos šalies nuosavybės mainais už tokį perleidimą gaunant kito daikto nuosavybės teisę;
2. „Duodu, kad padarytum“ (*do ut facias*) – daikto nuosavybės teisės perleidimas priešingai šaliai, mainais už tai gaunant iš priešingos šalies tam tikrų veiksmų atlikimą;
3. „Darau, kad duotum“ (*facio ut des*) – tai tam tikrų veiksmų atlikimas vykdomas tikintis gauti nuosavybės teisę į daiktą;
4. „Darau, kad padarytum“ (*facio ut facias*) - tai tam tikrų veiksmų atlikimas vykdomas mainais į tai, kad priešingoji šalis taip pat atliks atm tikrus veiksmus dėl kurių susitarta.

Ši klasifikacija turi mažai sisteminės reikšmės, tačiau parodo, koks platus taikymo diapazonas buvo⁹¹, taip pat toks bevardžių sutarčių klasifikavimas atskleidžia šalis siejančių sutartinių santykių turinį, todėl tai laikoma susitarimų tipais, o ne konkrečiomis *contractus innominati* rūšimis, kurias aptarsime kitame poskyryje.

⁸⁹ Van Zyl, *supra note*, 84: 322.

⁹⁰ Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition* (Great Britain: Oxford University Press, 1996), https://books.google.lt/books?id=iFITNsmE7MC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

⁹¹ *Ibid.*

3.2 Dažniausiai Romėnų teisinėje praktikoje sudaromos bevardės sutartys

Nuolatos didėjanti civilinė apyvarta, ūkinių operacijų skaičius, bevardžių sutarčių pripažinimas, o kartu ir teisinės praktikos bei sistemos tobulėjimas lėmė tai, kad dažniausiai vartojamoms naujosioms sutartims buvo suteikti pavadinimai.

Tarp žinomiausių iš šių sutarčių buvo mainų sutartis⁹² (*permutatio*) – šios sutarties pagrindu viena šalis perleidžia daikto nuosavybę kitai šaliai, o ši šalis savo ruožtu už gautą nuosavybės teisę įsipareigoja perleisti kito daikto nuosavybės teisę. Jei viena iš šalių atliko susitartus veiksmus, o kita nevykdė susitarimo, buvo teikiamas ieškinys, kurio tikslas buvo skirtas ieškovui padėti patekti į padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei mainai būtų buvę įvykdyti.⁹³ Tai tipinė „duodu, kad duotum“, tipo sutartis, kurios funkcijos buvo panašios į pirkimo – pardavimo sutarties. Nors neginčytina, kad ši mainų sutartis radosi kur kas anksčiau nei pirkimo – pardavimo (tokias išvadas galima daryti atsižvelgiant į tai, kad pradžioje piniginiai ekvivalentai neegzistavo)⁹⁴, romėnų *ius civile* šios sutarties nelaikė kontraktu. Ypatingai artimų žemės ūkio bendruomenių atveju tai nebuvo retas atvejis, kai kaimyniniai ūkininkai „mainydavo“ vieni kitų jaučius, kad būtų ariami laukai, o derliaus metu dirbdavo vieni kitiems vynuogynuose (abu atvejai yra *factio ut facias*) taip atlygindavo vieni kitiems už tam tikras paslaugas sumokant natūra (*factio ut des* arba *do ut facias*).⁹⁵ Pirminis, mainų sutarties nelaikymas kontraktu, dar kartą patvirtina kontraktų sistemos nelankstumą ir uždarumą.

Komiso sutartis (*contractus aestimatorius*) – šios sutarties pagrindu viena iš sutarties šalių, turinti nuosavybės teisę į daiktą (komitentas), įvertindavo (nustatydavo kainą) ir perduodavo jį kitai sutarties šaliai (komisionieriui), kad jį parduotų. Pardavusi įvertintą daiktą už nustatytą sumą, jį pardavusi šalis privalėjo sumokėti daiktą perdavusiai šaliai sumą, kurią ši buvo nustačiusi arba jei daikto nepavyko parduoti – grąžinti patį daiktą. Komiso sutartis, priklausomai nuo pardavimo/nepardavimo fakto galėjo būti dviejų tipų. Jeigu daiktas buvo parduotas ir sumokėta nustatyta pinigų suma, kuria daiktas buvo įvertintas, tokia komisinė sutartis priskiriama „darau, kad duotum“ tipui, tačiau jei daiktas nebuvo parduotas ir yra grąžinamas, tokia komisinė sutartis priklauso „darau, kad padarytum“ bevardžių sutarčių tipui. Komisionierius buvo suinteresuotas daiktą parduoti už didesnę, nei ją nustatė daiktą perduodantis asmuo kainą. Tokį suinteresuotumą lėmė tai, kad pardavus už brangiau nei buvo nustatęs komitentas, nustatytos sumos perviršis likdavęs daiktą pardavusiam asmeniui.

⁹² Van Zyl, *supra note*, 84: 321.

⁹³ Zimmermann, *supra note*, 90: 535.

⁹⁴ Mousourakis, *supra note*, 12.

⁹⁵ Zimmermann, *op. cit.*

Komiso sutartis apjungė pirkimo - pardavimo, paslaugų nuomos, pavidimo ir netgi jungtinės veiklos sutarčių elementus. Taigi, norint suteikti tam tikrą pripažinimą tokio pobūdžio atvejams, buvo būtina imtis specialių veiksmų, kuomet susitarimas pažeistas. Tam pritaikyto *actio de aestimato* struktūra panaši į bet kokio kito *actio praescriptis verbis* struktūrą. Konkrečiai kalbant, ieškinys būtų tenkintinas, susitarimas turėjo būti grindžiamas sąžiningumu ir tapo galimas tik po prekių perdavimo asmeniui, kuris turėjo jas parduoti.⁹⁶

Šiuolaikinė komiso sutartis vystėsi su naudojantis dideliu romėnų teisės indėliu, kurio esmę sudaro tai, kad daiktas perduodamas su tikslu jį parduoti. Taip pat reikšmingos perimtos nuostatos dėl komitento atsakomybės. LR CK 6. 788 str. 1 d. įtvirtinta, kad komisionierius atsako komitentui už esančio pas jį daikto praradimą, trūkumą ar pažeidimą, jeigu neįrodo, jog žala atsirado ne dėl jo kaltės.

Taikos sutartis (*transactio*) – tai susitarimas tarp šalių, kurio pagrindu viena šalis atsisako jai priklausančios reikalavimo teisės mainai už tai, kad kita šalis taip pat atsisakys savosios. Šios sutartys dažniausiai buvo sudaromos siekiant kompromiso būdu išspręsti jau pradėtą teismo procesą, arba susitarti taip, kad šis iš viso nebūtų pradėtas. Tačiau taikos sutarties dalyku negali būti laikomas vien tik ieškinio teisės atsisakymas, tokia sutartis gali būti taikoma apskritai siekiant šalis siejusio teisinio statuso panaikinimo. Pagal vykdymo pareigos nusakymą taikos sutartis yra priskiriama „darau, kad padarytum“ bevardžių sutarčių tipui.

Dovanojimas (*donatio sub modo*) – tai dovanojimas su tam tikru donatoriaus pavidimu apdovanotajam. Šios dovanojimo sutarties galiojimui neturėjo įtakos apdovanotasis įvykdys pavidimą ar ne. Apdovanotasis turėjo teisę gauti dovaną nepaisant sąlyga egzistavimo ir tokia pareiga vykdyti pavidimą buvo labiau moralinės nei teisinės prigimties. Tačiau ilgainiui, siekiant apriboti piktavališką pavidimų nevykdymą, donatoriui buvo suteikta teisė priverstinai išreikalauti pavidimo vykdymo, jei apdovanotasis to nevykdė gera valia. Pagal tokį pareigų vykdymo pobūdį dovanojimo sutartis su pavidimu yra priskiriama „duodu, kad padarytum“ bevardžių sutarčių tipui.

Apibendrinant galima teigti, kad „*contractus innominati*“ jau Justiniano laikais tapo tokios gerai įsitvirtinusios, kad turėjo joms suteiktus vardus: mainų, komiso, taikos, dovanojimo sutartys, tačiau nė viena iš jų nebuvo individualizuota tiek, kad būtų sukurtas specialus ieškinys pažeistoms teisėms apginti. Visais šiais atvejais buvo prieinamas pažeistų teisių gynimo būdas – ieškinys - *actio praescriptis verbis*, kurio pagalba kita šalis (nevykdanti sutarties) galėjo būti priversta vykdyti savo susitarimo dalį.

⁹⁶ Zimmermann, *supra note*, 90: 536.

IŠVADOS

1. Kontraktas – tai sutartis, kurios pagrindu sukuriama *ius civile* pripažįstama ir ginama prievolė. Išnagrinėjus formaliuosius sutarties elementus, svarbiausias iš jų, šiuo atveju yra *causa civilis*, nes būtent nuo jo priklausė ar iš sutarties įgyta reikalavimo teisė bus ginama ieškiniu, kitaip tariant, ar susitarimas tarp šalių bus laikomas kontraktu (sutartimi). Tai reiškia, jog Romos piliečių teisė civiline sutartimi, kuriančia *obligatio civilis*, t. y. prievolę, kurios įvykdymo galima pareikalauti iš skolininko pareiškiant jam asmeninį ieškinį, *laikė ne bet kokią teisėtą ir geriems papročiams neprieštaraujantį šalių susitarimą, o tik griežtai reglamentuotas tipines sutartis – kontraktus*. Būtent čia atrandama kontraktų sampratos problemos esmė: romėnų *ius civile* kontrakto samprata yra uždara ir ribota, sutartys kuriamos formalaus pobūdžio, griežtos konstrukcijos, be laisvės subjektams modifikuoti jas. Apskritai nebuvo pripažįstamas, šiandieninį sutarčių teisės pamatą sudarantis, sutarčių laisvės principas, o buvo laikomasi kardinaliai priešingos pozicijos, kuri nusakoma kaip kontraktinis nominalizmas.

2. Nors formalizuotoje romėnų teisės sutarčių sistemoje randama teigiamų bruožų: aiškumas ir tikrumas; lengvai įrodomas sutarties sudarymo faktas pasitelkiant liudytojus į pagalbą; taip pat laikas leidžiantis apmąstyti su tarties turinį ir esmę, kol ši bus sudaryta iškilmingai ir kt., jie neatsvėrė ir nepateisino šios sistemos trūkumų: laiko gaišimas dėl procedūrų; reikalingas abiejų šalių suėjimas į vieną vietą; interpretacijos griežtumas gali būti staigmena šalims dėl galimų nuostolių: kreditoriui – dėl negalėjimo reikalauti tų nuostolių, kurie nenumatyti sutartyje, debitoriui – dėl negalėjimo atsisakyti vykdyti sutartį, net jei jis gali įrodyti, kad tai yra klaida arba kad sudarė sutartį grasinamas, taip pat negali reikalauti užtęsti sutarties vykdymą, kad galėtų ją įvykdyti geruoju. Minėti trūkumai vis labiau ėmė varžyti tobulėjančius ir intensyvėjančius prekybinius santykius tarp romėnų bei svetimšalių, kurie buvo pagrindinė to meto komercinė veikla, todėl kontraktų sistemoje buvo suformuoti konsensualiniai kontraktai, kuriuose teisiniai santykiai susaisto šalis tuomet, kai yra *susitariama* ir tam visiškai nėra būtina nei rašytinė forma, nei šalių dalyvavimas, taip pat nėra būtina ką nors perduoti, kad atsirastų teisiniai santykiai, o *pakanka, kad asmenys, sudarantys sandorį, pasiektų susitarimą*.

3. Romėnų teisininkai skirstė sutartis į keturias rūšis pagal jų atsiradimo pagrindą, t. y.: daikto perdavimas, žodis, raštas arba susitarimas. Remiantis būtent tokiu skirstymu buvo numatytos ir atitinkamai keturios romėnų sutarčių teisės pripažįstamos kategorijos – realiniai, verbaliniai, literaliniai bei konsensualiniai kontraktai, kurie sudarė romėnų sutarčių teisės pagrindą;

4. Romėnų kontraktų sistemoje esantis apibrėžtas tam tikras skaičius sutarčių pasirodė nepakankamas augančios civilinės apyvartos poreikių tenkinimui, todėl naujai augantys

ekonominės apyvartos poreikiai skatino kontraktų sistemos plėtrą. Tokia plėtra pasireiškė pirmiausia tuo, kad buvo užtikrinta procesinė gynyba ieškiniais sutartims, kurios buvo sudaromos naujais, neformaliais būdais ir neturinčios atskiro pavadinimo. Naujasis bevardes sutartis galima priskirti prie realinių sutarčių rūšies ir toks priskyrimas yra tikslingas ir teisingas, kadangi sutartis sudaryta ar ne, priklausė nuo vieno iš šalių sutartyje numatytos prievolės įvykdymo. Reikšmingą indėlį į formalizuotos sistemos tobulinimą atliko pretoriai sukurdami *actio in factum* (dar žinomas kaip *actio in factum civilis* arba *actio incerti civilis*), kuriuo buvo užtikrintas susitarimas. Iki Justiniano laikų šie pretorių suformuoti ieškiniai buvo dar labiau išplėsti ir taikomi daugumai atvejų. *Actio praescriptis verbis* ieškinio pagalba kita šalis (nevykdanti sutarties) galėjo būti priversta vykdyti savo susitarimo dalį.

5. Nuolatos sudarinėjami susitarimai – bevardės sutartys, kurios galiojo ir jau Justiniano laikais tapo tokios gerai įsitvirtinusios, kad turėjo joms suteiktus vardus: mainų, komiso, taikos, dovanojimo sutartys, nors ir „išėjo“ už romėnų teisėje egzistavusio kontraktinio nominalizmo ribų, šių susitarimų galiojimo pripažinimas, kurį lėmė Ulpianas, teigdamas, kad „net ir tais atvejais, kai sandoris neatitinka kurios nors tipinės sutarties, tačiau remiasi *causa*, atsiranda prievolė“, buvo išties svarbus žingsnis sutarčių laisvės principo įgyvendinimo link, kuris pasireiškė vienu iš šiuolaikinei civilinei teisei itin reikšmingu etapu – bevardžių sutarčių instituto sukūrimu.

6. Visų esminių sutarčių teisės institutų pagrindą sudaro romėnų teisės konstrukcijos. Iš tiesų sunku įžvelgti tokių galiojančių LR civilinės teisės sutarčių, kurių bent jau pradmenys nebuvo žinomi romėnų teisėje. Didžioji Romėnų kontraktų sistemos sutarčių dalis pasižymi išliekamąja verte ir šiandien sudaro pagrindinę civiliniuose įstatymuose įtvirtintų sutarčių tipo katalogo dalį.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra:

1. Baublys, Linas, Darijus Beinoravičius, Andrius Kaluina, Paresh Kathrani, Giedrė Lastauskienė, Kristina Miliauskaitė, Ernestas Spruogis, Vidas Stankevičius, ir Eglė Venckienė. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010.
2. Berger, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia: American Philosophical Society, 1953).
https://archive.org/details/bub_gb_oROLAAAIAAJ/page/n411/mode/2up.
3. Хвостов, Вениамин Михайлович. *Система римского права*. Москва, 1996.
4. Girard, Paul Frédéric. *Romėnų teisė. I tomas*. (red. A. Janulaitis, vert. A. Tamošaitis). Kaunas: Akc. „Varpo“ bendrovės spaustuvė, 1931.
5. Girard, Paul Frédéric. *Romėnų teisė. II tomas*. (red. A. Janulaitis, vert. A. Tamošaitis). Kaunas: Akc. „Varpo“ bendrovės spaustuvė, 1932.
6. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
7. Jonaitis, Marius ir Albertas Milinis. „Žmogaus gyvybė kaip teisinė vertybė ir jos apsauga Romėnų teisėje“, *Jurisprudencija: Mykolo Romerio universitetas* 18 (3), (2011): 821 - 840,
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/578>.
8. Johnson, David. *Roman law in contex*. United Kigdom: Cambridge university press, 2004.
9. Lee, Warden Robert. *Elements Of Roman Law With Translation Of The Institutes Of Justinian*. London: Sweet & Maxwell Limited, 1956.
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.36491/page/n301/mode/2up>.
10. Lewis, Andrew D. E. ir David John Ibbetson. *The Roman law tradition*. United Kingdom: Cambridge University Press, 1994.
11. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. Žiūrėta 2020 m. balandžio 23 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.
12. Mikalonienė, Lina. „Jungtinės veiklos (partnerystės) sutarties teisinė kilmė ir samprata“, *Teisė*, ISSN 1392–1274, 75 2010: 81-92.
<http://www.journals.vu.lt/teise/article/viewFile/235/185>.
13. Mikelėnas, Valentinas. *Sutarčių teisė*. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
14. Mousourakis, George. *The historical and institutional context of Roman law*. Great Britain: MPG Books Ltd, 2003.

15. Nekrošius, Ipolitas, Vytautas Nekrošius, ir Stasys Vėlyvis. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999.
16. Пухан, Иво ir Поленак-Акимовская М. *Римское право*. Москва, 1999.
17. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Ketvirtasis leidimas, Vilnius: Justitia, 2014.
18. Van Zyl, Deon Hurter. *History and principles of Roman private law*. Durban, South Africa: Mason Pub. Co, 1983.
19. Veličkienė, Aleksandra Teresė. *Lotynų kalba*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2010.
20. Veličkienė, Aleksandra Teresė. *Ratio Scripta. Lotynišką teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003.
21. Vėlyvis, Stasys ir Marius Jonaitis. „XII lentelių įstatymai: bendrųjų šiuolaikinės teisės principų pradmenys.“ *Jurisprudencija. Mokslo darbai* 101, 11 (2007): 33-41. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2654>.
22. Vėlyvis, Stasys ir Marius Jonaitis. „XII lentelių įstatymai ir jų komentaras“. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
23. Vėlyvis, Stasys ir Marius Jonaitis. „Gajaus institucijos“. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2012.
24. Vitkevičius, Pranciškus Stanislovas. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
25. Watson, Alan. „The Evolution of Law: The Roman System of Contracts“. *Law and History Review*, Vol. 2, No. 1, (1984): 1-20. https://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/496/.
26. Zimmermann, Reinhard. *The Law of Obligations— Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Great Britain: Oxford University Press, 1996. https://books.google.lt/books?id=iFIT_NsmE7MC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

Baigiamieji darbai, daktaro disertacijos:

27. Drusytė, Dovilė. „Bendrųjų romėnų prievolinės teisės nuostatų įtaka šiuolaikinei civilinei teisei“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2007). <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2033957/2033957.pdf>.
28. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2005.
29. Lukočius, Tadas. „Pretorius vaidmuo romėnų teisės plėtroje“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2016. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:35471651/>.

30. Urbanavičiūtė, Giedrė. *Jurisprudencija kaip romėnų teisės šaltinis*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009. <http://epublications.vu.lt/object/elaba:1933539/>.

Internetiniai tinklalapiai/ svetainės:

31. Visuotinė lietuvių enciklopedija, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, „Evikcija“, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://www.vle.lt/Straipsnis/evikcija-53891>.

ANOTACIJA

Šiuolaikinėje visuomenėje Romėnų teisė pripažįstama įtakinga, jos įtakingumą lemia tai, kad savo sukurtais teisinio reguliavimo ir reglamentavimo pagrindais paveikė vėlesnį teisės formavimąsi. Kadangi, romėnų teisėje vyravo kontraktinis nominalizmas, kurio egzistavimą lėmė tai, kad buvo kuriama uždara kontraktų sistema, ilgainiui civilinei apyvartai pradėjo kelti problemas, kurias Romėnų teisininkai bandė išspęsti bevardėmis sutartimis. *Contractus innominati* (bevardės sutartys) buvo savotiškas bandymas išplėsti uždara kontraktų sistemą. Įvertinus romėnų teisės kontrakto sampratą ir jų visumą, skirtą valstybės prekybinių ir ekonominių santykių palaikymui, taip pat atskleidus kontraktų sistemos veiksmingumą, efektyvumą ir probleminius klausimus, esant sparčiai tobulėjančiai civilinei apyvartai romėnų teisėje visuomenėje, nustatyta, kad: nuolatos sudarinėjami susitarimai – naujosios bevardės sutartys, kurios galiojo ir jau Justiniano laikais tapo tokios gerai įsitvirtinusios, kad turėjo joms suteiktus vardus: mainų, komiso, taikos, dovanojimo sutartys, nors ir „išėjo“ už romėnų teisėje egzistavusio kontraktinio nominalizmo ribų, šių susitarimų galiojimo pripažinimas, buvo išties svarbus žingsnis sutarčių laisvės principo įgyvendinimo link, kuris pasireiškė vienu iš šiuolaikinei civilinei teisei itin reikšmingu etapu – bevardžių sutarčių instituto sukūrimu.

Reikšminiai žodžiai: Romėnų teisės sutarčių subjektai, kontrakto samprata, sutarčių sistemos uždarumas, bevardės sutartys, nelanksčios kontraktų sistemos išplėtimas.

ANNOTATION

In modern society, Roman law is recognized as influential, its influence is determined by the fact that it influenced the subsequent formation of law on the basis of legal regulation and regulation created by it. Because, in Roman law, contract nominalism prevailed, the existence of which was due to the development of a closed system of contracts, eventually began to pose problems for civil circulation, which Roman lawyers tried to solve by nameless contracts. Contractus innominati (anonymous contracts) was a kind of attempt to extend a closed system of contracts. The evaluation of the concept of Roman law contract and its totality for the maintenance of state trade and economic relations, as well as the efficiency, effectiveness and problematic issues of the contract system in the rapidly developing civil society in Roman legal society revealed that: exchange, commission, peace, gift agreements, although "going beyond" the contractual nominalism that existed in Roman law, were a very important step towards the freedom of contract, which were in force and became so well established in Justinian's time: towards the implementation of the principle, which manifested itself in one of the most significant stages of modern civil law - the establishment of the institute of anonymous contracts.

Key words: Roman legal contract subjects, concept of contract, closed system of contracts, anonymous contracts, extension of inflexible contract system.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema „Kontrakto samprata ir kontraktų sistema romėnų sutarčių teisėje“ pagrindinis tikslas yra: įvertinti romėnų teisės, visuotinai pripažįstamos unikalios ir įtakinga, kontraktų sampratą ir visumą, skirtą valstybės prekybinių ir ekonominių santykių palaikymui, taip pat atskleisti kontraktų sistemos veiksmingumą, efektyvumą ir probleminius klausimus ir esant sparčiai tobulėjančiai civilinei apyvartai romėnų teisinėje visuomenėje, atskleisti kontraktų sistemos tobulinimą bei plėtojimo kryptis, kurios buvo vystomos, siekiant išplėsti kontraktinio nominalizmo suvaržymus. Iškelto tikslo įgyvendinimui pasiekti, atitinkamai suformuoti uždaviniai, kurie įgyvendinami atitinkamuose magistro baigiamojo darbo skyriuose, t. y.: romėnų teisės kontrakto (sutarties) sampratos analizė (I skyrius); įvardijami kontraktų sistemos ypatumai, kurie atsiskleidė nagrinėjant pagrindines, svarbiausias to meto sutartis (II skyrius); nagrinėjamos naujosios (bevardės sutartys) *contractus innominati*, nurodoma jų prasmė ir atskleidžiamas romėnų teisės indėlis formuojantis šiuolaikinei civilinei teisei būdingam sutarties laisvės principui (III skyrius).

Magistro baigiamojo darbo bendruosiuose (I ir II) ir specialiajame skyriuje (III) įgyvendinus suformuotus uždavinius, padarius atitinkamas išvadas įgyvendintas pagrindinis šio darbo tikslas ir nustatyta, kad: romėnų teisė ne bet kokią teisėtą ir geriems papročiams neprieštaraujantį šalių susitarimą laikė sutartimi, o tik griežtai reglamentuotas tipines sutartis – kontraktus. Būtent čia atrandama kontraktų problematika: romėnų *ius civile* kontrakto samprata yra uždara ir ribota, kontraktai kuriami formalaus pobūdžio, griežtos konstrukcijos, be laisvės subjektams modifikuoti jas. Formalizuotoje romėnų teisės sutarčių sistemoje esantys trūkumai, tokie kaip: laiko gaišimas dėl procedūrų, reikalingas abiejų šalių suėjimas į vieną vietą ir kt., vis labiau ėmė varžyti tobulėjančius ir intensyvėjančius prekybinius santykius tarp romėnų bei svetimšalių, kurie buvo pagrindinė to meto komercinė veikla, todėl kontraktų sistemoje buvo suformuoti konsensualiniai kontraktai, kuriuose teisiniai santykiai susaisto šalis tuomet, kai yra susitariama ir tam visiškai nėra būtina nei rašytinė forma, nei šalių dalyvavimas, taip pat nėra būtina ką nors perduoti, kad atsirastų teisiniai santykiai, o pakanka, kad asmenys, sudarantys sandorį, pasiektų susitarimą.

Romėnų kontraktų sistemoje esantis apibrėžtas tam tikras skaičius sutarčių pasirodė nepakankamas augančios civilinės apyvartos poreikių tenkinimui, todėl naujai augantys ekonominės apyvartos poreikiai skatino kontraktų sistemos plėtrą. Tokia plėtra pasireiškė pirmiausia tuo, kad buvo užtikrinta procesinė gynyba ieškiniiais sutartimis, kurios buvo sudaromos naujais, neformaliais būdais ir neturinčios atskiros pavadinimo. Nuolatos sudarinėjami nauji susitarimai – bevardės sutartys, kurios galiojo ir jau Justiniano laikais ilgainiui tapo tokios gerai

įsitvirtinusios, kad joms buvo suteikiami vardai: mainų, komiso, taikos, dovanojimo sutartys. Nors šios sutartys ir „išėjo“ už romėnų teisėje egzistavusio kontraktinio nominalizmo ribų, šių susitarimų galiojimo pripažinimas, kurį lėmė Ulpianas, teigdamas, kad „net ir tais atvejais, kai sandoris neatitinka kurios nors tipinės sutarties, tačiau remiasi *causa*, atsiranda prievolė“, buvo išties svarbus žingsnis sutarčių laisvės principo įgyvendinimo link, kuris pasireiškė vienu iš šiuolaikinei civilinei teisei itin reikšmingu etapu – bevardžių sutarčių instituto sukūrimu.

SUMMARY

The main goal of the master's thesis "The Concept of Contract and the System of Contracts in Roman Contract Law" is: to evaluate the concept and totality of Roman law, universally recognized as unique and influential, to maintain state trade and economic relations, and to reveal problematic issues and in the face of the rapidly evolving civilian circulation in Roman legal society, to reveal the improvement of the contract system and the directions of development that were developed in order to expand the constraints of contractual nominalism. In order to achieve the set goal, the tasks are formed accordingly, which are implemented in the respective sections of the master's thesis, i. namely: analysis of the concept of a contract (contract) in Roman law (Chapter I); identifies the peculiarities of the contract system, which were revealed during the examination of the main, most important contracts of that time (Chapter II); the new (anonymous contracts) *contractus innominati* are examined, their meaning is indicated and the contribution of Roman law to the formation of the principle of freedom of contract inherent in modern civil law is revealed (Chapter III).

The main objectives of this dissertation were fulfilled after the implementation of the tasks formed in the general (I and II) and special chapters (III) of the master's thesis, and it was concluded that: Roman law did not consider any lawful agreement of the parties to be a contract, but strictly regulated standard contracts - *contracts*. This is where the problem of contracts is discovered: the Roman concept of *ius civile contract* is closed and limited, contracts are created of a formal nature, of strict construction, without the freedom for subjects to modify them. Weaknesses in the formalized system of Roman legal contracts, such as delays in procedures, the need for both parties to converge, etc., increasingly hampered the improving and intensifying trade relations between the Romans and foreigners, which were the main commercial activities of the time, and therefore consensual contracts have been formed in the system of contracts, in which the legal relationship is binding between the parties when it is agreed and neither written nor the participation of the parties is necessary at all, nor is it necessary to transfer anything in order to establish a legal relationship; transaction, reach an agreement.

The defined number of contracts in the Roman contract system proved to be insufficient to meet the needs of the growing civil turnover, so the newly growing needs of the economic turnover encouraged the development of the contract system. This development has manifested itself primarily in the fact that procedural defense has been provided by means of actions for contracts which have been concluded in new, informal ways and without a separate title. New agreements are constantly being concluded - anonymous agreements, which were in force and in the time of Justinian eventually became so well established that they were given names: exchange,

commission, peace, donation agreements. Although these agreements "went beyond" the contractual nominalism of Roman law, Ulpian's recognition of the validity of these agreements, stating that "even if a transaction does not correspond to a standard contract but is based on *causa*, an obligation arises", a really important step towards the implementation of the principle of freedom of contract, which manifested itself in one of the most significant stages of modern civil law - the establishment of the institute of anonymous contracts.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-04-01

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Mykolo Romerio teisės mokyklos/Privatinės teisės instituto, Verslo teisės studijų programos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (ė) _____ Eglė Strazdaitė _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto magistro baigiamasis darbas

„Kontrakto samprata ir kontraktų sistema romėnų sutarčių teisėje“ / “ The Concept of Contract
and the System of Contracts in the Roman Contract Law“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Eglė Strazdaitė
(vardas, pavardė)